

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL DESTEK
ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA
TUTUMLARINI YORDAMA GÜCÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eren AYDIN

Antalya

Ekim, 2019

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL DESTEK
ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA
TUTUMLARINI YORDAMA GÜCÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eren AYDIN

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Begümhan YÜKSEL

Antalya

Ekim, 2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel etik ve geleneklere aykırı dűőecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım araştırmaların kaynakçalarda gűsterilenlerden oluştuğunu ve bu kaynakları her kullanışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitű tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tűm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

25/10/2019

Eren AYDIN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Eren AYDIN' ın bu çalışması 25.10.2019 tarihinde jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak ~~oy birliği/oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan : Dr.Öğr. Üyesi Ceyhun ERSAN
Alaaddin Keykubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

Üye : Dr.Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ
Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

Üye (Danışman) : Dr.Öğr.Üyesi Begümhan YÜKSEL
Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL DESTEK ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE
BAŞA ÇIKMA TUTUMLARINI YORDAMA GÜCÜ

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bireysel ve akademik kariyerime büyük katkı sağlayacağına inandığım bu çalışmamda değerli bilgilerini benimle paylaşan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Begümhan YÜKSEL hocama, Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun Ersan ve Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ' e bu süreçteki yardımları ve tezime olan katkılarından dolayı teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca yoluma ışık tutan ve engin bilgi birikiminden en iyi şekilde faydalanmamı sağlayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Gelengül Haktanır'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca akademik gelişimim açısından tecrübelerinden yararlandığım alana yönelik farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan ve beni destekleyen Dr. Öğr. Üyesi Şeyda Demir hocama da teşekkürü bir borç bilirim.

Yaşamım boyunca desteğini hep yanımda hissettiğim değerli arkadaşım Deniz Solmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışma sürecimde bana akademik anlamda her konuda destek sağlayan Ceren Koca'ya teşekkür ederim.

Hayatımın her anında ve aldığım bütün kararlarda her zaman yanımda olan, attığım her adımda ve aldığım her kararda başarmaya olan inancımı arttıran ve bana her anlamda destek olup emeğini esirgemeyen anneme, babama ve abime sonsuz teşekkür ederim.

Ellerinden tuttuğumda aldığım gücü ve desteği başka hiçbir yerde hissedemeyeceğim ve bu destekle hayata daha güçlü sarılmamı sağlayan sevgili Eşim Hale Çerçi Aydın'a her zaman yanımda olduğu için sonsuz teşekkür ederim.

Eren AYDIN

ÖZET

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL DESTEK ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARINI YORDAMA GÜCÜ

AYDIN, Eren

Yüksek Lisans, İlköğretim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Begümhan YÜKSEL

Ekim, 2019, viii + 69 Sayfa

Bu araştırmada okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algılarının, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarının ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve sosyal destek algılarının, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma örneklemini, Antalya ili Manavgat ilçesinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden, 3-6 yaş grubundaki özel gereksinimli çocuğa sahip 120 anne ve babadan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan anne ve babalara, Kişisel Bilgi Formu, Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği, Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği ve Stresle Başa Çıkma Tutumları Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmaya ilişkin değişkenlerin analizinde T testi, Mann Whitney U Testi ve doğrusal adımlı regresyon analizi (stepwise) uygulanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek ölçeğinin temel boyutları olan sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeylerinin aile stresini yordadığı, sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzları arasında bir yordama durumunun olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Okul Öncesi Eğitim, Özel Eğitim, Sosyal Destek, Stres, Stresle Başa Çıkma.

ABSTRACT

THE PREDICTIVE POWER OF SOCIAL SUPPORT PERCEPTIONS TO COPING WITH STRESS ATTITUDES AND FAMILY STRESS OF PARENTS HAVING CHILDREN WITH IN PRESCHOOL

Aydın, Eren

Department of Elementary Education

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Begümhan YÜKSEL

October, 2019, viii+ 69 pages

In this study, it is aimed to investigate whether the social support perceptions of the parents of children with special needs, their attitudes towards coping with stress and family stress differ according to parental gender, and also the predictive power of the perceptions of social support, the attitudes of coping with stress and family stress. The sample of the study consists of 120 mothers and fathers with special needs of 3-6 age group attending special education and rehabilitation centers of the Ministry of National Education in Manavgat, Antalya. Personal Information Form, Renewed Parent Social Support Scale, Family Stress Rating Scale and Stress Coping Attitudes Scale were applied to the parents who participated in the study. T test, Mann Whitney U Test and lineer stepwise regression analysis were used for the analysis of the variables. As a result of the study, it was determined that the social support and satisfaction levels of the parents of children with special needs predicted family stress, and that there was no predictive relationship between the levels of satisfaction with social support and social support and styles of coping with stress.

Keywords: Preschool, Special Education, Social Support, Stress, Coping with Stress.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Problemi	4
1.2.1. Alt Problemler.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları	7
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
1.6. Tanımlar.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Sosyal Destek.....	9
2.1.1. Sosyal Destek Modelleri.....	10
2.2 Stres.....	12
2.3 Stresle Başa Çıkma.....	16
2.3.1 Problem Odaklı Başa Çıkma.....	18
2.3.2 Duygu Odaklı Başa Çıkma.....	18
2.3.3 İşlevsel Olmayan Başa Çıkma.....	18

2.4 İlgili Araştırmalar	18
-------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli.....	22
3.2 Çalışma Grubu.....	22
3.3 Veri Toplama Araçları	24
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu	25
3.3.2 Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği	25
3.3.3 Stresle Başa Çıkma Tarzları Envanteri.....	28
3.3.4 Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği.....	28
3.3 Verilerin Toplanması.....	28
3.3 Verilerin Analizi	29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1 Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	30
4.2 Ebeveynlerin Cinsiyetlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi, Stresle Başa Çıkma Tutumları ve Aile Stresi Alt Boyutları Arasındaki T Testi ve Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	31
4.3 Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi ve Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutları ile Aile Stresi Alt Boyutları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları	39

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç ve Tartışma.....	42
5.2 Öneriler.....	46
KAYNAKÇA.....	47
EKLER.....	60
Ek-1 Kişisel Bilgi Formu.....	60

Ek-2 Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği (YABSDÖ)	61
Ek-3 Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri (S.B.T.E)	63
Ek-4 Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği (ASDÖ).....	65
ÖZGEÇMİŞ	68
İNTİHAL RAPORU	69

TABLÖLAR

Tablo 3.2.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımına Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	23
Tablo 3.2.2. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımına Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	23
Tablo 3.2.3. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	24
Tablo 3.2.4. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Medeni Durumu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	24
Tablo 4.1. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	30
Tablo 4.2.1. Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutlarına İlişkin T Testi Sonuçları.....	31
Tablo 4.2.2 Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Düzeyine İlişkin “Mann-Whitney U Testi” Sonuçları.....	32
Tablo 4.2.3. Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Memnuniyet Düzeyi Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları.....	32
Tablo 4.2.4. Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Stresle Başa Çıkma Tutumlarına İlişkin T Testi Sonuçları.....	33
Tablo 4.2.5 Ebeveynlerin Cinsiyeti İle Stresle Başa Çıkma Tutumlarına İlişkin “MannWhitney U Testi Sonuçları.....	33
Tablo 4.2.6. Ebeveynlerin Cinsiyeti İle Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları.....	34
Tablo 4.2.7 Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi ve Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutları İle Aile Stresi Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler.....	34
Tablo 4.2.8. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutları İle Stresle Başa Çıkma Tutumları Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler.....	37

Tablo 4.2.9. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutları İle Stresle Başa Çıkma Tutumları Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler.....38

Tablo 4.3.1. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutlarının Aile Stresi İşlevsellik Boyutunu Yordamasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....39

Tablo 4.3.2. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutlarının Aile Stresi Karamsarlık Boyutunu Yordamasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....40

Tablo 4.3.3. Ebeveynlerin Sosyal Destek Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutlarının Aile Stresi Aile Sorunları Boyutunu Yordamasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları.....40

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Okul öncesi dönem, çocukların ebeveynlerinden, arkadaşlarından ve çevrelerinden birçok beceriyi yaşamlarına aktararak, eğitim sürecinin sonraki basamakları için gerekli zeminin hazırlandığı kritik bir dönemdir (Kanık, 1993, s.14-17). Yaşamın ilk yıllarında yaşanan öğrenmelerin, normal gelişim gösteren çocuklar kadar özel gereksinimli çocuklar için de son derece önemli olduğu bilinmektedir (Heward,1996; Kroth ve Edge, 1997). Okul öncesi dönemdeki öğrenme ve gelişim sürecinde çocuğun desteklenmesinde ve geleceğe donanımlı bir şekilde hazırlanmasında ailenin kritik bir rolü vardır. Ebeveynler çocuklarının tüm gelişim alanlarında sağlıklı ve başarılı olmaları konusunda destek veren kişiler olmaları sebebiyle, çocuğun yaşam serüvenindeki en önemli bireyler olarak kabul edilirler.

Aileye yeni bir üyenin katılması bütün aileyi etkileyen, aileyi oluşturan her bireye yeni rol ve sorumlulukların eklendiği, ilişkilerde değişikliğe neden olan kritik bir durumdur. Anne veya baba olmak, bireylerin yaşantılarına getirdiği yenilikler, değişiklikler sebebiyle toplumsal yaşam açısından önemli bir geçiş süreci olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte, ebeveynlerin özellikle birbirlerinden, çevrelerinden ve toplumsal yaşamda ilişki halinde buldukları insanlardan beklentileri de değişmektedir (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992). Ebeveynler geleceğe dair çocuk sahibi olma ile ilgili bütün beklenti, plan ve umutlarını dünyaya normal gelişim özellikleri gösterecek bir çocuğa sahip olma üzerine kurarken, yetersizliğe sahip çocuğun dünyaya gelmesi ile anne ve babalık rollerinde, sosyal yaşamlarında, gelecek ile ilgili beklentilerinde ve maddi konularda büyük değişiklikler yaşarlar (Küçük, 1993).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveyn rolleri normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveyn rollerinden farklı olmakla birlikte (Aydoğan-Akıncı ve Darıca,

2000), özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler öncelikle çocuklarıyla kurdukları iletişimde, çocukların gelişim ve eğitim süreçlerinde nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili rol karmaşasına girebilmektedirler. Bununla beraber, anne babalar çocuğun özel gereksinimli olduğunu öğrendikten sonra duygu, düşünce ve davranışlarının değişime uğradığı bir sürece girerler (Özbey, 2009). Özel gereksinimli çocuğun ailesi, aileye yeni katılan çocuğa uyum sağlamanın yanı sıra, çocuğun sorunlarına ve yetersizliğine uyum sağlamak durumunda da kalabilmektedir.

Dünyaya gelecek ya da gelen çocuğunda belirli yetersizliklerin bulunduğunu öğrenen anne babaların vermiş oldukları tepkiler birbirinden farklılık göstermekle birlikte, genellikle çocuklarında yetersizlik olduğunu öğrendiklerinde öncelikle beklemedikleri bu durum karşısında şok yaşayarak, çocuklarında herhangi bir yetersizlik olduğunu kabul etmek istemezler (Sağar ve Ünlü, 2009). Aileler, bu süreçte farklı stres kaynaklarıyla karşı karşıya kalarak (Küçüker, 1997; O'Shea, O'Shea, Algozzine ve Hammitte, 2001), kendilerini, birbirlerini ya da çevresindekileri suçlayabilirler (Akkök vd., 1992). Özel gereksinimli çocuğa sahip oldukları andan itibaren ortaya çıkan maddi ve manevi yükler, çocuklarının gelecekteki eğitim yaşantısı ile ilgili duydukları kaygılar, çocuğun engel türü ve derecesi, toplumun engelli çocuğa karşı bakış açısı ve sosyal ortamda yaşanan zorluklar gibi faktörler ebeveynlerin yoğun stres yaşamalarına neden olabilmektedir (Özkan, 2002). Ailelerin çocuklarının engel durumu ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları, çocuğu ile ilgili var olan özel durumu toplumdaki diğer kişilere anlatmada yaşadıkları güçlükler ebeveynlerin stres düzeyini arttıran diğer faktörlerdir (Kavak, 2007). Çevresi tarafından yeterli desteği alamayan ebeveynler, karşılaştıkları bu özel durum ile ilgili farklı stres kaynaklarıyla karşı karşıya kalarak, gerek evliliklerinde gerekse sosyal yaşamlarında yapmaları gereken rolleri tam olarak yerine getiremeyebilirler (Akçakın ve Erden, 2001).

Gelecek planlarını yetersizliği olan bir çocuğun dünyaya gelebileceği düşüncesi ile yapmayan ebeveynler, beklenmedik bu durum karşısında meydana gelen stresle nasıl başa çıkabilecekleri konusunda hazırlıksızdırlar. Ebeveynler karşılaştıkları bu özel durum karşısında genellikle meydana gelen stresle başa çıkma

konusunda farklı davranışlar göstererek (Heaman, 1995), stres ile baş edebilmek için çevrelerindeki insanların desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ergin, D., Şen, N., Eryılmaz, N., Eryılmaz, N. E., Pekuslu, S., Pekuslu, S. & Kayacı, M. (2007), Engelli ebeveynlere gereksinimleri doğrultusunda her türlü bilgi desteği sağlanmasının, maddi ve manevi yardımlarda bulunulmasının ailelerin yaşadıkları stresle baş edebilmelerinde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Cohen ve Wills (1995, s.310-365), bireyin çevresinden sevgi, ilgi, güven, saygı, bilgi ve maddi destek görmesini içeren sosyal, psikolojik ve maddi desteği sosyal destek olarak tanımlamışlardır. Çevrelerinde güvenebilecekleri, kendileriyle ilgilenen, değer veren ve onları seven kişilerin var olması bireyin bir sosyal destek sistemi içerisinde olduğunun göstergesidir (Bowlby, 1980).

Türk toplumunun aile yapısı incelediğinde, geleneksel aile tutum ve davranışlarının büyük oranda sürmekle birlikte, toplumsal değişme ve gelişmeye paralel olarak bazı farklılaşmalar görülmektedir (Arslan, 2000). Değişen yaşam koşullarında; kadınların çalışmaya başlaması ile birlikte, ev ve iş yaşamındaki sorumluluklarının arttığı, babaların da ailenin geçiminden sorumlu kişi olma rolleri değişime uğramıştır (Çağdaş ve Seçer, 2002, Fagan, 1996 ve Oktay, 2000). Bu bağlamda, geleneksel aile içi rollerde annenin çocuğun bakımından sorumlu ebeveyn rolü zamanla değişime uğrayarak, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması konusunda aile içinde daha eşit bir ortamın oluşmasının zeminini hazırlamıştır. Kadınlar iş hayatına atılmaları ile birlikte artan sorumlulukları yerine getirmekte güçlük yaşayarak, daha fazla desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olan annelerin sorumluluklarının daha da artması sebebiyle, ihtiyaç duydukları sosyal destek de normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerden daha fazla olabilmektedir. Alan yazın tarandığında, ülkemizde özel gereksinimli çocuğa sahip annelerle ilgili yapılan sosyal destek, stres ve stresle başa çıkma konusundaki araştırmaların sayıca fazlayken babalarla ilgili yapılan araştırmaların daha sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, babaların çocukların eğitimi ve gelişimlerdeki etkileri ile ilgili toplumsal rollerdeki değişimler dikkate alınarak, babalar ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde, okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babaların sosyal destek algıları, stresle başa çıkma tutumları ve aile stresinin birlikte ele alındığı çalışmalara rastlanılmamıştır. Ayrıca özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının, stresle başa çıkma tutumları ve aile stresi alt boyutları ile ilişkisini ve yordama gücünü inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır.

Alan yazındaki bu eksikliklerden yola çıkarak bu araştırmada; “okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları, stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumları, ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır? ve “okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları, stres düzeylerini ve stresle başa çıkma tutumlarını yordamakta mıdır?” sorularına cevap aranmıştır.

Bu araştırmadan elde edilecek bulguların okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocukların anne ve babaları ile yapılmış çalışmaları zenginleştireceği ve özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, stresle başa çıkma tutumları ve aile stresine yönelik araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2 . Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Bu araştırmanın temel amacı, okul öncesi dönemde bulunan özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algıları, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarının ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algılarının, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücünü belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1.2.1. Alt Problemler

1. Ebeveynlerin sosyal destek algı düzeyleri, ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Ebeveynlerin sosyal destekten memnuniyet düzeyleri, ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?

3. Ebeveynlerin aile stresi düzeyleri ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ebeveynlerin stresle başa çıkma tutumları ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Ebeveynlerin sosyal destek algıları ile stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
6. Ebeveynlerin sosyal destek algıları, stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumlarını anlamlı şekilde yordamakta mıdır?

Bu sorulara cevap aranırken, bağımlı değişken (ebeveynlerin stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumları) ile bağımsız değişkene (ebeveynlerin sosyal destek algıları) ait tüm alt boyutlarda ilişkiye ve yordama gücüne bakılmıştır.

1.3 . Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönem, insan hayatındaki yaşam dilimleri dikkate alındığında, zihinsel, dil, sosyal, duygusal, motor, psikolojik ve fizyolojik gelişmeler, kişiliğin oluşumu ve şekillenmesi, temel alışkanlıkların, bilgi ve becerilerin kazanılması açısından kritik öneme sahiptir. Öğrenmenin ve gelişimin en hızlı olduğu okul öncesi dönemde çocuklar, anne-babaları, okul öncesi eğitim kurumları ve çevrelerindeki bireyler tarafından yeni bilgi ve beceriler kazandırılarak ilköğretime hazırlanırlar. Bu nedenle, okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimi ve geleceğe en donanımlı şekilde hazırlanmaları başta anne-babaları olmak üzere okul ve çevrenin de etkisi ile sağlanmaktadır. Okul öncesi dönemde herhangi bir neden ile akranlarından gelişimsel olarak farklılık gösteren çocuklar normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. Özel eğitimde, erken teşhis ve müdahalenin, çocuğun var olan potansiyelini ortaya çıkarmada ve arttırmada sağlayacağı katkılar düşünüldüğünde programlı ve sistematik eğitimin mümkün olan en erken zamanda başlatılması gerekmektedir. Bu bağlamda, özel gereksinimli çocukların ebeveynlerine çok daha fazla görev ve sorumluluklar düşmektedir. Ancak, yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak, anne ve babaların stres, mutsuzluk gibi pek çok duygusal sorunla birlikte toplumdan soyutlanma gibi toplumsal sorunlar ile de

karşılaşmalarına neden olmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun anne ve babası çocuklarında bir yetersizlik olduğunu öğrendiklerinde ne yapacaklarını bilemeyerek, şok, üzüntü, suçluluk ve inkâr gibi birçok duyguyu yaşayarak, karşılaştıkları bu yeni durum ile baş etmeye, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar.

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre çocuklarının ihtiyaçlarını gidermek, onları eğitim süreçlerinde desteklemek ve çevreleri tarafından kabul edilmelerini sağlamak konusunda daha çok zorluklar ile karşılaşabilmekte ve bu zorluklar onların daha fazla stres yaşamalarına neden olabilmektedir. Ebeveynlerin yaşadıkları stres durumlarının üstesinden gelebilmeleri için algıladıkları sosyal desteklerin, sosyal destekten memnuniyet düzeylerinin ve stresle başa çıkma tarzlarının önemli olduğu söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde, ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeylerinin yaşadıkları aile stresi ve stresle başa çıkma tarzlarını etkilediği görülmüştür (Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008; Guralnick, Hammond, Neville ve Connor,2008; Kaner, 2004) Özel gereksinimli çocuğun ebeveynlerinin sosyal destek algıları, stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumları ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, bu çalışmaların daha çok anneler ile yapıldığı dikkat çekmektedir (Atalay, 2013; Ersoy ve Çürük 2009; Kırbaş, 2013). Son yıllarda annelerin çalışmaya hayatına daha aktif katılmalarıyla değişen anne-baba rolleri ve özel gereksinimli çocukların babalarının da çocuklarının sağlıklı gelişimlerdeki etkileri dikkate alınarak, babalar ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda okul öncesi dönemdeki özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları, stres düzeyleri, stresle başa çıkma tutumlarının cinsiyet faktörüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve anne ve babaların sosyal destek düzeyleri ile aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarının birlikte ele alınarak, bu değişkenlerin alt boyutlarının ayrı ayrı aralarındaki ilişki ve yordama gücünü araştırması sebebiyle alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4 . Varsayımlar (Sayılılar)

- Araştırmaya katılan anne ve babaların ölçme araçlarına içtenlikle cevap verdikleri,
- Araştırmaya katılan anne ve babaların ölçme araçlarını tam ve doğru olarak anladıkları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırma Antalya İli Manavgat İlçesindeki 3-6 yaş grubunda bulunan özel gereksinimi olan çocukların anne ve babalarıyla sınırlıdır.
- Araştırma, Kişisel Bilgi Formu, Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği, Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği ve Stresle Başa Çıkma Tutumları Ölçeği adlı ölçme araçları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Okul Öncesi Eğitim: 0-72 Aylık çocukların, tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendiren, duyguların gelişimini ve algılama gücünü artırarak akıl yürütme sürecinde ona yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren, kendini ifade etmesini ve öz denetimini kazanmasını sağlayan sistemli bir eğitim sürecidir (Yılmaz, 2003).

Özel Gereksinimli Birey: Doğuştan veya doğumdan sonraki süreçte hastalık, kaza gibi çeşitli nedenlerden dolayı bedensel, ruhsal, sosyal, duygusal ve zihinsel yetilerinde farklı derecelerde kayıplar, yetersizlikler ve aktivite kısıtlılıkları yaşayan, normal yaşamın gereklerine uymayan kişiler olduğu görülmektedir (Devlet İstatistik Enstitüsü-DİE, 2002; Dünya Sağlık Örgütü, 2011)

Sosyal Destek: Stres altındaki ya da güç durumdaki bireye insanlar (eş, aile, arkadaş) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardımdır (Eker, Arkar ve Yıldız, 1995).

Stres: Organizmanın bedensel ve ruhsal sınırlarının tehdit edilmesi ve zorlanması ile ortaya çıkan bir durum olarak tanımlanmaktadır (Baltaş, 2008).

Stresle Başı Çıkma: Strese neden olan durumların birey üzerinde oluşturduğu olumsuzlukları en aza indirmek, sonlandırmak ya da bu olaylar karşı geliştirilen duygusal ve davranışsal tepkilerdir (Pehlivan, 2002).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde Sosyal Destek, Stresle Başa Çıkma Tarzları, Aile Stresi kavramları yapılan literatür taraması ışığında açıklanmaktadır.

2.1. Sosyal Destek

Bireylerin ruhsal ve bedensel sağlığını etkileyen bir kavram olan sosyal destek ile ilgili birçok tanım yapıldığı görülmektedir. Sosyal destek, karşılaşılan stresli durumlarda bireylerin olaylara karşı olumlu bakmasını, kendine güven duymasını ve meydana gelen stresli durumlarla mücadele etmesini sağlamaktadır (Etzion, 1984). Cobb (1976) sosyal desteğin “bireyin ilgilenildiğine, sevildiğine, değerli olduğuna, karşılıklı iletişim ve zorunluluklar ağının bir parçası olduğuna inanmasını sağlayan bilgi” olduğunu tanımlamaktadır (Akt. Dubow ve Ullman, 1989). Basham, Levine ve Sarason’a göre (1983) sosyal destek, bireyin çevresi tarafından ne derece sevildiğine ve kendisine ne derece saygı duyulduğuna ilişkin bir kavram olarak ifade edilmektedir. Sosyal destek; kişilerin ihtiyaçlarını gidererek duygusal olarak rahatlamalarını sağlar. Usluer’e (1989) göre aileyi oluşturan bireyler arasında destekleyici, duygu ve düşüncelerini açık ve net bir şekilde ifade edici ve çatışma durumlarını ortadan kaldıracabilecek yeterlilikte doğru iletişim kaynaklarının kullanılması, aile içi stresi önlemektedir. Bireyler stres verici durumlarla karşılaştıklarında ilk olarak eş, arkadaş veya aile bireylerinin yardımına başvurmaktadır. Ailelerinden yeterli sosyal desteği göremedikleri durumlarda ise profesyonel yardım arayarak farklı destek kaynaklarına yönelmektedirler.

Sosyal Destek, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının dezavantajlı durumlarına uyum sağlamalarını kolaylaştıran ve stres seviyelerini azaltan önemli bir kaynaktır. Sosyal destek bireylere ailelerinden, eşlerinden, arkadaşlarından olabileceği gibi profesyonel kişi veya kurumlardan da gelebilmektedir (Siklos ve Kerns, 2006). Sosyal destek, bireylerin karşılaştıkları problemlerde onlara rehberlik ederek, bireylerin performanslarını geliştirici

geribildirimler sunar ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunarak, günlük yaşamda karşılaşılan problemler sırasında bireyler arasında köprüler kurarak, kişilerde meydana gelen stresin olumsuz etkilerine karşı başa çıkmalarını sağlar (Kaner, 2004).

Cohen ve Wills (1985) daha önceki sosyal destek tanımlamalarından yola çıkarak sosyal desteği dört boyutta ele almışlardır.

a. Duygusal Destek: Bireyin yaşamında ortaya çıkan sorunlarda ihtiyacı olan anlayış, sevgi, değer verilme ve kabul görme gibi ihtiyaçlarını içeren destek türüdür. Bu destek türü alan yazında değerlilik, yakın destek ve ifade edici destek olarak da isimlendirilmektedir.

b. Araçsal Destek: Bu destek türü özel gereksinimli bireylere hayat standartlarını geliştirmek amacıyla yapılan maddi, araç gereç yardımı ve materyaller gibi somut yardımları kapsayan bir destek türüdür.

c. Bilgisel Destek: Yaşanan bir sorun karşısında meydana gelen problemin anlamlandırılmasını kolaylaştıran bilişsel destek süreci olarak tanımlanmaktadır.

d. Yaygın Destek: Özel gereksinimli bireylerin toplumsal kabulünü kolaylaştıran ve günlük yaşam aktivitelerinde sosyal ilişkilerini güçlendirmeyi hedefleyen destek türüdür.

2.1.1. Sosyal Destek Modelleri

Sosyal desteğin bireyler üzerindeki etkisini açıklayan iki model vardır: Bu modeller;

1. Temel Etki Modeli: Bu model sosyal destek ile sağlık arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu modele göre, sosyal destek fiziksel sağlık ve kendini iyi hissetme üzerinde her koşulda, olumlu etkiye sahiptir. Aynı zamanda temel etki modeli, sosyal desteğin olmamasının birey üzerinde olumsuz etki yaratabilecek bir durum olduğu görüşünü savunur. Dolayısıyla, sosyal destekten yoksun olma, birey üzerinde kendi başına olumsuz etki yaratabilecek bir durumu oluşturmaktadır (Cohen ve Wills, 1985).

2. Tampon Modeli: Temel etki modelinin tersine tampon etki modelinde, sosyal desteğin en önemli fonksiyonu, stres verici yaşam olaylarının yarattığı zararı azaltarak ya da dengeleyerek ruh sağlığını korumaktır. Stres yaratıcı durumlar söz konusu olmadığı sürece, sosyal desteğin bulunmamasının sağlık ve kendini iyi hissetme üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur. Ancak, yüksek düzeylerde stres yaratıcı durumlarda sosyal destek bireyin uyum sağlamasını ve koşullarla başa çıkmasını kolaylaştırarak stresin zararlı etkilerini azaltan bir tampon görevi yapmaktadır (Cohen ve Wills, 1985).

Sosyal destek, kişiye çevresi tarafından gösterilen sevgi ve saygı davranışlarıdır. Sosyal destek ile birey destek gördüğü, sevildiği, çevresindekiler ile iyi ilişkiler içerisinde değerli olduğunu hisseder (Oktan, 2005). Sosyal destek ile ilişkili alan yazın incelendiğinde; biri alınan sosyal destek diğeri algılanan sosyal destek olarak iki sosyal destek türünden bahsedilmektedir.

Alınan sosyal destek, bireyin ihtiyaç duyduğunda destek durumlarına ulaşabilmesidir. Toplumsal bir varlık olan insanın yaşamda karşılaştığı olumlu ve olumsuz olaylarda çevresinden aldığı sosyal desteğin etkisi son derece önemlidir. Bu nedenle sosyal desteğin kaç kişiden alındığından çok ne kadar kaliteli bir sosyal destek aldığı da önemlidir. Sosyal desteği oluşturan öğelerin ve sosyal çevrenin toplum tarafından kabul gören davranışlar vasıtasıyla bireyin yaşantısında olumlu durumlar ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Sosyal destek bireyin özgüvenini arttırarak psikolojik olarak rahatlmasını sağlar ve bireyin içsel motivasyonunu etkiler. Ayrıca bireyin sosyal çevresiyle yaşadığı uyum, kişinin fizyolojik ve ruhsal sağlığının bozulmadan devamını sağlayarak bireyin meydana gelebilecek olumsuz durumlar karşısında korunmasını sağlar. Sonuç olarak sosyal destek, stres yaratan durumlarda gerekli kaynaklara ulaşılmasını sağlayarak, meydana gelen stresin yaratacağı olası zararların ya da bireyin baş etme becerilerinin yeniden değerlendirilmesine, stres karşısında verilen tepkilerin yapılanmasına yardımcı olarak, kişinin içinde bulunduğu olumsuz durumun üstesinden gelmesine yardımcı olur (Cohen ve Wills, 1985).

Algılanan sosyal destek ise kişiye yaşamın farklı alanlarında değer gördüğünü, özen gösterildiğini ve gereksinim halinde başvurabileceği insanlara sahip

olduğu ve ilişkilerinden tatmin aldığı inancına dikkat çeken genel bir algıdır (Karadağ, 2007). Bireyin güvendiği, önemsemediği ve değer verdiği insanlarla kurduğu ilişkinin değerini ve önemini anlama, algılanan sosyal destek olarak ifade edilmektedir. Algılanan sosyal destek bireyler arasında kurulan bağların niteliği ve sosyal desteğin bilişsel olarak değerlendirilmesidir. Bir diğer deyişle kişinin kendisine destekleyici etkisi bulunan durumları yorumlama, sosyal destek aldığı kişilere kişisel anlamlar verdiği öznel değerlendirmedir (Altay, 2007). Araştırmalar, algılanan sosyal desteğin bireyin psikolojisi üzerinde olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Cutrona, 1982; Russell, 1982; Stokes, 1985). Sosyal destek stresli durumlarda bireyin ihtiyacı olduğu hizmetler ve araçsal destekleri vererek stresle başı çıkmalarını sağlamaktadır. Ayrıca kişiler arası ilişkilere katkı sağlayarak günlük yaşamda kriz anlarında bireyleri stresin olumsuz etkilerinden korur (Dunst ve Trivette,1986; Kazak ve Marvin,1984; Sarason vd., 1983). Weiss (2002), bireyin sahip olduğu içsel motivasyon ve psikolojik dayanıklılığın yanı sıra günlük yaşam şartlarında meydana gelen olaylar karşısında yaşıadığı stres ve stresle başa çıkmada çevresinden aldığı desteğin de son derece önemli olduğu belirtilmektedir.

2.2. Stres

Bireyler günlük yaşamlarında birçok yeni durum ve olaylarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Yeni karşılaşılan bazı olaylar bireyler tarafından kabul edilmeyebilir veya bireyin üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bireyin yaşantısında daha önce var olmayan bir duruma yönelik meydana gelen değişim stres olarak tanımlanabilir. Stres, kişilerin zor anlarında veya algıladıkları bir tehdit sonrasında gösterdikleri içe dönük bir tepkidir (Demirci, 2013). Stres, organizmanın ruhsal ve fiziksel sınırlarının zorlanması ve tehdit ile birlikte organizmanın canlılığını korumak için mücadele etmesi, tepki vermesini sağlamaktadır (Baltaş ve Baltaş, 2008). Stres, olumlu ve olumsuz birçok duyguyu içinde barındıran ve yaşamın her anında karşımıza çıkan bir durumdur. Stresi tamamen engellenmesi veya durdurulması gereken bir durum olarak görmekten çok belirli bir ana kadar bireyin duygu durumunu ve bir durumu başarma isteğini arttıran, zorluklarla başa çıkmasını kolaylaştıran ve zorluklara karşı direnme, karşı koyma gibi durumlarda kendisine

pozitif bir katkı sağlayan fiziksel, duygusal ve zihinsel tepki olarak tanımlamak mümkündür (Barutçugil, 2004).

Stres, canlıların varlıklarına tehdit algıladıkları durumlarda hayatlarını devam ettirmek amacı ile ortaya çıkar. Canlıların varlığını sürdürebilmesi için “ihtiyaçların” gidermesi gereklidir. Oksijen, besin ve su gibi ihtiyaçlar fizyolojik ihtiyaçlara örnek olurken; güvende olmak, önemli hissetmek veya değerli hissetmek ise psiko-sosyal ihtiyaçlara örnek olarak verilebilir. “İstek” ise, fizyolojik ve psiko-sosyal ihtiyaçlarla ilişkilendirilmiş olan, zaman içinde çeşitli öğrenmelerle temel ihtiyaçlara koşullanmış olan, hayatiymiş veya ihtiyaçmış gibi algılanan ancak hayati olmayan şeylerdir. İhtiyaçlar söz konusu olduğunda hayati tehlike söz konusu ise bu ihtiyaçlar kolayca giderilebilir. Ancak ihtiyaçmış gibi algılanan isteklerin giderilmesi zordur ve stresin birikmesine yol açar. Örneğın kişi, asıl ihtiyacı olan “değerli hissetmek” veya “önemli hissetmek” ihtiyacını fark etmeyerek marka değeri yüksek bir eşyaya (giysi, araba, cep telefonu) sahip olmayı bir ihtiyaç olarak görmeye başlamış ise, o eşyayı almış olsa bile gerçek ihtiyacı olan “değerli veya önemli olmak” ihtiyacı giderilmemiş olacağı için mutluluğu kısa süreli olacaktır. Dolayısıyla alacağı eşya ona yeterli gelmeyecek ve “değerli hissetmek” için eşyanın daha iyisini, marka değeri daha yüksek olanını almaya devam edecektir ve sonuç olarak bu arayış içerisinde kaybolacaktır (Şahin, 2013).

Stres ile ilgili; uyarana, tepkiye ve ilişkiye yönelik olmak üzere üç farklı modelden söz edilmektedir. Uyarana dayalı modelde stresin toplumsal yaşamın insanlar üzerinde yarattığı strese yanıt olarak meydana geldiğı belirtilmektedir. Bu modele göre stresi oluşturan durumların kişilerde aynı hissi meydana getirdiğı üzerinde durulmuştur (Schwarzer ve Schulz, 2003). Tepkiye dayalı stresi açıklayan modelde, temel olarak üzerinde durulan stresi meydana getiren durumların organizma üzerindeki yarattığı etkinin değerlendirilmesine yöneliktir. Bu nedenle bu modelde stresin fizyolojik ve psikolojik etkileri üzerinde durulmaktadır (Folkman ve Lazarus, 1984). İlişkiye yönelik modelde, bireyin çevresinde ilişki içinde olduğu kişiler tarafından yaratılan stresin sonuçlarından kaynaklı bir sürecinden bahsedilmektedir. Çevresel stresin algılanmasıyla kişi tehlikeli bir durumla karşı karşıya kaldığını hisseder ve durumun farkında olduğu an kişinin stres düzeyini

belirlemektedir. Bu nedenle bireylerin stres düzeyleri farklılık gösterebilmektedir. Bireyin daha önce benzer stres durumlarıyla karşı karşıya kalması, stres düzeyinin azalmasına neden olabilmektedir. Önceki modellerde stres kaynaklarının ne olduğu ve bireyin stres kaynaklarına vermiş olduğu tepkiler değerli iken ilişkisel modelde bireylerin stres kaynaklarının farkına varma süreci önemli rol oynamaktadır (Folkman ve Lazarus, 1984; Schwarzer ve Schulz, 2003).

Bireylerin cinsiyeti, yaşı, eğitimi ve içinde yaşadıkları toplumun özelliklerine göre yaşadıkları ve algıladıkları stres değişmektedir (Şahin, 2010). Pettinger'e (2002) göre stresin ortaya çıkmasında meydana gelen psikolojik, duygusal ya da fiziksel gerilimler sonrasında bireylerin verdiği tepkiler kişiden kişiye değişebilmektedir. Stresin bu öznel yanı sıra strese karşı vücudun verdiği farklı bireysel tepkilerden kaynaklanmaktadır. Pettinger, günlük yaşam sırasında karşımıza çıkan fiziksel, psikolojik ve duygusal uyaranlara verdiğimiz tepkiler kişiden kişiye değiştiği için stres durumunda verdiğimiz tepkilerin de aynı olmamasının son derece normal bir durum olduğunu düşünmektedir.

Toplumun en küçük birimini oluşturan aile; anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Toplumun özelliklerini taşımasıyla birlikte aile hem toplumla etkileşim halinde olan hem de kendi içinde ayrı bir yapısı bulunan kuruluştur (Nazik, 2003). Ebeveynler, anne ve babalık rollerini yerine getirirken bazı durumlarda olumsuz olaylarla karşılaşarak kendilerini gergin ve baskı altında hissedebilirler. Anne ve babaların dünyaya yeni gelen çocukları ile ilgili olarak, çocuk sahibi olmanın gerektirdiği görevlere uyum sağlamaya karşı verdikleri fizyolojik ve psikolojik tepkilerden oluşan süreçler bütünü, ebeveyn stresi olarak tanımlanmaktadır (Özmen ve Özmen, 2012; Rao ve Beidel, 2009). Anne babaların aile içinde kendi rollerine yükledikleri anlamlar ve sahip oldukları sorumlulukların yarattığı stres, aile stresine neden olan etkenler arasında gösterilebilir (Gülaldı, 2010). Cina ve Bodenmann (2009), anne ve babaların stres düzeylerinin, ebeveynlerin ruh sağlığını olumsuz etkileyerek, eşler arasında iletişim problemlerini arttırdığını ve çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri yöntemleri olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Özel gereksinimli çocukların anne ve babaları ile ilgili stres kavramı ele alındığında; aileye yeni bir bebeğin katılması anne ve babaların hayatına yeni görev ve sorumluluklar yükleyen, heyecan verici ve zor bir geçiş sürecidir. Ebeveynler, yeni doğacak bebeklerini beklerken geleceğe dair hayaller kurarak, planlar yaparlar. Ancak aileye yeni katılan bebeğin normal gelişim özelliklerine sahip olmaması, ailenin yoğun kaygı ve stres yaşamasına neden olabilmektedir. Ebeveynler açısından yetersizliği olan çocuğa sahip olmak sağlıklı aile yaşamlarının devamlılığına tehdit olarak algılanan travmatik yaşantılardan biridir (Ardıç, 2013).

Alan yazında yapılan araştırmalar incelendiğinde, yetersizliği olan çocuğa sahip anne ve babaların özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan anne babalara göre daha fazla stres altında oldukları, anksiyete, depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin çok daha yüksek olduğu görülmektedir (Akçakın ve Erdem 2001; Beckman, 1983; Byrne, 1985; Doğan, 2010; Hill ve Rose, 2009; Şentürk ve Varol-Saraçoğlu, 2013).

Küçüker (1997) anne ve babaların, doğacak ya da doğan çocuğunda yetersizlik olduğunun öğrenilmesi ile zaten zorlayıcı olan bu duruma ek olarak farklı stres kaynaklarıyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Özkan'ın (2002) yaptığı araştırma sonucunda, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin stres kaynaklarını, yaşadıkları maddi ve manevi zorluklar, çocukların engel türü ve bakım problemleri, çocuklarının eğitim yaşantısıyla ilgili endişeleri, toplumun özel gereksinimli çocuklara karşı tutumları olarak ortaya koymuştur. Anne babaların engelli çocuğa sahip olmaları onların ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Çocukların devamlı anne veya babaya bağımlı yaşaması, anne ve babaların çocuklarının geleceğine yönelik duydukları kaygı gibi faktörler ailelerin yaşadıkları stresi arttırmaktadır (Yüksel ve Eren, 2007). Ayrıca çocuklarının yetersizliği hakkında yeterince bilgilendirilmeme, çevresindeki bireylere çocuğunun durumunu açıklama konusunda yaşanan zorluklar, toplumdaki önyargılı tutum ve davranışlar, çocuğun geleceğine ilişkin kaygılar, evlilik ilişkilerinin bozulması, aile üyelerinin yetersizliği olan çocuktan dolayı değişen rolleri gibi faktörler de özel gereksinimli çocuğu olan anne ve babaların stres yaşamalarına neden olabilmektedir (Işıkhan, 2005; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015). Özel gereksinimli çocuğun anne ve babaları çocuklarının farklı gelişim dönemlerinde farklı sorunlar ile karşılaşabilirler. Bu durum

ebeveynlerin yaşadıkları stres ve buna bağlı olarak verdikleri psikolojik tepkilerin tekrarlanması ve aile içinde huzursuzluğa neden olabilmektedir (Ardıç, 2013).

2.3. Stresle Başa Çıkma

Bireyin günlük yaşantısında karşısına çıkan stres durumlarında verdiği tepki, stresle başa çıkma şeklinde olmaktadır. Kişi bu süreci sağlıklı bir şekilde yönetebilirse stres kontrol altındadır ve birey açısından bir problem oluşturmamaktadır. Eğer başa çıkma yöntemi başarısız olursa kişide fiziksel, ruhsal ve sağlık problemleri oluşabilir. Bu durum, kişilerin sosyal ilişkilerine olumsuz yansımaktadır. İnsan ve çevre ilişkisinde meydana gelen değişimi ve mevcut dengedeki bozulmayı tekrar müsait duruma döndürme çabası, “başa çıkma” olarak adlandırılmaktadır. Klasik yaklaşımlarda başa çıkma, kişiliğe bağlı değişmez özellikler ve yöntemler olarak ele alınmaktadır (Lazarus, 2006).

Stresle başa çıkma konusunda pek çok tanım olmasına rağmen yapılan tanımların ortak noktası stresle başa çıkmanın bireyin üzerinde sıkıntı veya stres yaratan kaynakların azaltılmasına yönelik gösterilen zihinsel ve davranışsal tepki süreçleri olduğudur.

Stresle başa çıkma kavramının tanımı konusunda yaşanan bu farklılıklar sonucunda stresle başa çıkma tepkilerine yönelik de farklı anlayışlar ve tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Alan yazına incelendiğinde, stresle başa çıkma yaklaşımlarının temelinde Lazarus ve Folkman’ın (1984) başa çıkma modeli temel alınmaktadır. Lazarus ve Folkman (1984), stresle başa çıkma tutumlarını problem odaklı ve duygusal odaklı olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Ayrıca Lazarus’un etkileşimsel stres modeli çerçevesinde oluşturduğu stresle başa çıkma davranışlarını sekiz bölüme ayırmıştır. Bunlar;

- **Üstüne Giderek Başa Çıkma:** Strese neden olan durumların üstesinden gelebilmek için çaba göstermek, karşı koymak veya kararlı bir tavır sergilemek,

- **Uzak Durmak:** Strese neden olan olay ya da durumun etkisini kaybetmesi için meydana gelen olay ya da durumlardan uzak durmak ve ilgisiz davranmak,
- **Kendini Kontrol:** Strese sebep olan durumlarda kendine güvenerek davranışlarında stresin yıkıcı etkilerini önleyici düzenlemeler yapmak,
- **Sosyal Destek Arama:** Bireyin stresin neden olduğu olumsuzlukları gidermek için çevresinde bulunduğu kişilerden yararlanması,
- **Sorumluluğu Kabul Etme:** Bireyin stresin sonucunda ortaya çıkan durumla birlikte görev ve sorumluluklarını kabul etmesi,
- **Kaçınma:** Strese neden olan durum ve olaylardan kişinin kendini uzak tutması veya bu durum ve olaylardan kaçınması,
- **Problem Çözme Planları:** Bireyin yaşadığı stres sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumların üstesinden gelmek için çözüm yolları araması,
- **Olumlu Değerlendirme:** Bireyin yaşadığı stresin sonucunda manevi güce odaklanarak stresin olumlu tarafından bakması olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin yaşadığı toplumun içinde mutlu olabilmesi için stresle başa çıkma sürecinde meydana gelebilecek olumsuz durumlarla mücadele ederek stresi en az seviyeye indirmesi son derece önemlidir (Tekin, 2005). Stresle başa çıkmanın temel adımı stres kaynaklarının belirlenmesidir. Bireyin stresin kaynağını keşfetmesi stresse neden olan durum, olaylarla başa çıkma ve problem çözme süreçlerini kolaylaştıracaktır (Bulut, Çirli, Doğan, Gemici, Özdevecioğlu, Tekçe ve Tozal 2003).

Stresle başa çıkma süreçlerinde üç temel aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar bireyin stresse neden olan olay ve durumların üstesinden gelebilmek için bu kaynaklarla mücadele yolunu tercih etmesi, savaştırması ve kaçmasıdır. Ayrıca birey stres yaratan durumların kaynağını tespit ettikten sonra stres kaynağını kontrol etmek için uygun olan doğru seçeneklere karar vermelidir (Göçet, 2006).

Folkman ve Lazarus (1976), stresle başa çıkmanın sıkıntıya yol açan sorunun ele alınması (problem odaklı başa çıkma), duyguların düzenlenmesi (duygu odaklı başa çıkma) ve işlevsel olmayan başa çıkma tutumları olmak üzere üç farklı başa çıkma tekniği olduğunu belirtmektedirler.

2.3.1. Problem Odaklı Başa Çıkma

Toplumsal yaşamda karşılaşılan stres durumlarda stresi meydana getiren durumlarla başetmek amacıyla problemin farkına varılarak, problemin çözümüne yönelik çeşitli yollar bulunarak, stresin meydana getirebileceği olumsuz sonuçları sonlandırmaya yönelik sarfedilen çabalar bütününe problem odaklı başa çıkma denilmektedir (Folkman ve Lazarus, 1984). Stres durumlarının meydana getirdiği olumsuz yaşantılara yönelik bireyin gösterdiği çabanın, bireyler arasındaki ilişkileri düzenlemeye ve çözüm yolları bulmaya yönelik olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca problemle başa çıkma sürecinde gösterilen gayretin de problemin çözümüne yönelik olduğu düşünülmektedir (Folkman ve Lazarus 1986).

2.3.2. Duygu Odaklı Başa Çıkma

Duygu odaklı başa çıkma içinde bulunulan durumun anlamını değiştirerek, bireyin olumsuz stres üzerindeki kontrolünü arttırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu tür başa çıkma stratejileri genellikle; uzaklaşma, kendini kontrol etme, sosyal destek arama ve kabullenme gibi yaklaşımları içermektedir (Folkman ve Lazarus, 1984).

2.3.3. İşlevsel Olmayan Başa Çıkma

Kişinin stresle başa çıkma tutumunun, yaşanan stres verici durumla uygun olmamasıdır. Stres yaratan bir durumla karşılaşıldığında kullanılan başa çıkma davranışlarının nasıl tanımlandığı ya da hangi başa çıkma davranışlarının kullanıldığından çok, duruma uygunluğu önem taşımaktadır (Lazarus 1993, akt Bennet ve Morrison, 2006).

2.4. İlgili Araştırmalar

Breslau, Staruch ve Mortimer (1982) yaptıkları bir araştırmada engeli olan 369 çocuğun annesi ve 456 engeli olmayan çocuğun annesi ile yapılan görüşmeler sonucunda çocuğun engel derecesiyle birlikte anneye bağımlılığın artmasının bulmuşlardır.

Naseef (1989) çalışmasında, özel gereksinimli çocuğu (zihinsel, işitme, görme, fiziksel engelli, otistik, duygusal bozukluk ve öğrenme güçlüğü) olan ailelerin stresle

nasıl basa çıktıklarını incelemiştir. Araştırmaya 308 anne-baba katılmıştır. “Aileler İçin Sağlıklı Basa Çıkma Aracı” uygulanmıştır. Araştırmaya katılan anne babalar engelli çocuğa sahip olmanın olumsuz yönlerini değil, olumlu yönlerini görmeye çalışarak stresle başa çıktıklarını belirtmişleridir.

Akkök ve ark. (1992), engelli çocuğa sahip anne-babalardaki stresi yordamak amacıyla 148 ebeveyn ile yaptığı araştırmada “Engelli Çocuğa Sahip Anne- Babaların Stres Düzeyini Ölçme Aracı”nı, ve babaların çocuklarının durumları için yapabilecekleri nedensel atıfları içeren atıf düzeyleri ve değişim ölçeğinden alınmış 27 maddelik bir formu uygulamışlardır. Araştırma sonucunda, ebeveynlerin çocuğunun engelinin dışsal nedenlere bağlamasının aile stresini arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, ebeveynler arası ilişkilerin çocuğun engel durumuna uyum sağlamada son derece etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte engelli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeylerinin yordanmasında çocuğun engel türü, derecesi ve ebeveynlerin sosyal destek alıp almadıklarının önemli olduğu görülmüştür.

Hodapp, Dykens, Masino (1997), 3–18 yaşları arasında Prader – Willi sendromlu çocukları olan ailelerin stres düzeylerini ve sosyal destek yapılarını incelemek amacıyla 42 ailenin katıldığı araştırmada, veri toplamak amacıyla “Stres ve Kaynakları Ölçeği”, “Aile Destek Ölçeği” ve “Çocuk Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Prader – Willi sendromlu çocuklara sahip anne babalarda ailevi problemlerin olduğu ve benzer düzeyde anne ve babaların karamsarlık gösterdikleri tespit edilmiştir. Prader – Willi sendromlu çocuklara sahip anne babalar diğer aile bireylerini ve arkadaşlarını kendilerinin temel destekçileri olarak belirtmişlerdir. Ancak sıklıkla bu tür destekçilerin, kişinin yaşadığı kasaba veya şehrin dışında yaşamakta olduğu saptanmıştır. Çocuğun yaşı ve IQ derecesi ailevi stresle ilişkili bulunmasa da davranış problemi gösteren çocukların ailelerinin daha fazla stres yaşadıkları tespit edilmiştir.

Chen ve Tang (1997) yaptıkları çalışmada çocuğun temel ihtiyaçlarının giderilmesinden sorumlu birinci kişi olan annenin, bu durumdan dolayı psikolojik ve fiziksel sağlıklarının olumsuz etkilendiğini, buna karşın annelerin engelin meydana getirdiği zorluklarla mücadele etme ve yaşadıkları stresin etkisini azaltmada sosyal

çevrelerinden aldıkları desteğin önemli bir rolü olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır.

Yurdakul ve Girli (1999), zihinsel engeli ve/veya otistik çocuğa sahip ailelerin sosyal destek düzeyleri ve sosyal desteğin psikolojik sağlıkla olan ilişkilerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda engelli çocuğa sahip anne babaların sosyal çevresinin engelli çocuğa sahip olmayan anne babalara göre daha az olduğu görülmüştür. Engelli çocuğa sahip anne babaların öncelikli olarak kendi ailelerinden destek aldıkları, arkadaş desteğinin çok fazla olmadığı görülmüştür. Ayrıca anne ve babalar en çok destek aldıkları kişileri eşleri, anneleri ve kardeşleri olarak sıralamışlardır. Sosyal desteğin artması sosyal destekten algılanan memnuniyeti de arttırmıştır.

Kaner (2001), yaptığı çalışmada zihinsel engeli ve işitme engeli olan çocukların anne ve babalarının yaşadıkları stresi ve algıladıkları sosyal desteği çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda, yaşanan stres ile algılanan sosyal destek arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğu stresin arttıkça sosyal desteğin azaldığı görülmüştür. Ayrıca alt boyutların da birbirini yordayıp yordamadığına bakılmış, annelerde duygusal ve bakım desteğinin, babalarda ise sadece bakım desteğinin stresi yordadığı görülmüştür.

Sencar (2007), otizmlili çocuğu olan 172 anne baba, normal çocukları olan 172 anne baba ile birlikte yapmış olduğu çalışmasında; otizmlili çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca otizmlili çocuğa sahip anne babaların eğitim düzeyleri ile sosyal destekten memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Aslan ve Şeker (2011) zihinsel engele sahip bireylerin anne ve babalarının yaşadıkları güçlükleri değerlendirdikleri araştırmada; anne ve babaların çocuklarında bulunan engel durumları nedeniyle toplum tarafından dışlandıkları, çevrelerinden suçlayıcı tepkiler aldıkları görülmüştür.

Çocuğunda özgül öğrenme güçlüğü tanısı bulunan anneler ile çocuğunda herhangi bir yetersizlik bulunmayan annelerin algılanan sosyal destek düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumlarının incelendiği araştırmada; özgül öğrenme güçlüğü

tanılı çocuğa sahip anneler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip anneler arasında farklılıklar görülmüştür. Özgül öğrenme güçlüğüne sahip çocuğu bulunan annelerin stresle başa çıkma tutumlarının alt boyutlarından duygu odaklı başa çıkma ve işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini daha çok kullandıkları, herhangi bir engeli bulunmayan çocuğa sahip annelerin ise sorun odaklı çözüm yollarını daha fazla kullandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca her iki anne grubu incelendiğinde; anneler tarafından algılanan arkadaş ve özel kişi desteğinin anlamlı farklılıklar gösterdiği, algılanan aile desteğinde ise fark olmadığı görülmüştü (Atalay, 2013).

Shyam ve Govil (2014), özel gereksinimli çocuğu bulunan ya da bulunmayan 125 annenin stres durumlarını karşılaştırdıkları araştırmada; annelerin hem stres düzeylerine hem de aile içindeki sorumluluklarına bakmışlardır. Araştırma sonucunda; özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerin özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan annelere göre hem stres düzeylerinin hem de aile içinde yükledikleri sorumlulukların daha fazla olduğu bulunmuştur.

Kaytez, Durualp ve Kadan (2015), yaptıkları araştırma ile engelli çocuğu olan anne babaların aile gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Özel gereksinimli 200 çocuğun aileleri ile yapılan araştırmada ilkokul mezunu ve çalışmayan annelerin aile gereksinimlerinin fazla olduğu, 4-5 yaşlarında çocuğu olanların, ilkokul mezunlarının ve doğumdan sonra ilk üç yıl içinde çocuklarına tanı konulan annelerin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Gönültaş (2017), yaptığı araştırmada zihinsel ve fiziksel engeli olan çocuğa sahip anne babaların algılanan sosyal desteklerinin bakım verme yükünü incelemiştir.. Anne babaların algılanan sosyal desteğin, sadece engelli çocuk sahibi olma durumuna, çocuğun engel türüne, eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterirken; cinsiyete, medeni duruma, sosyal güvenceye sahip olma durumuna göre bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algılanan sosyal desteğin bakım verme yükünü yordayıp yordamadığının araştırıldığı araştırma bulguları neticesinde ise çok boyutlu algılanan sosyal desteğin bakım verme yükünü yordadığı bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve bunlarla ilgili yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, verilerin toplanması ve analizinde uygulanan istatistiksel çözümleme yöntemleri üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, okul öncesi dönemde özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algıları, aile stresi ve stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modelinde yapılmıştır. Tarama modelindeki araştırmalar, bir grubun belli özelliklerini saptamak için verilerin toplanmasını hedefleyen çalışmalardır. Bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara görece daha büyük örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Tarama araştırmaları genellikle araştırma için ihtiyaç duyulan verileri toplama sürecinde, veri kaynakları olan kişilere yöneltilen sorulara verilen cevaplara dayalıdır. Veriler, özelliği betimlenecek topluluğun her bir bireyinden değil, bu topluluğu temsil eden bir parçasından, yani örneklemden toplanır (Fraenkel ve Wallen, 2006).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun tespit edilmesi için 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında Antalya'nın Manavgat İlçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 3 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam etmekte olan 3-6 yaş grubundaki 120 çocuğun ebeveynlerine ulaşılarak, araştırmanın konusu, amacı, gizliliğin önemi ve ölçme araçlarını nasıl doldurmaları gerektiği konusunda sözel olarak bilgi verilmiştir. Araştırma kapsamında, çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve dağıtılan ölçeklerden eksiksiz dönüş alınan toplam 120 ebeveyn çalışmaya dâhil edilmiştir. Böylece araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 Eğitim-Öğretim

yılında 3-6 yaş grubunda özel gereksinimli çocuk anneleri (n=64) ve babaları (n=56) olmak üzere 120 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 3.2.1, Tablo3.2.2, Tablo 3.2.3 ve Tablo 3.2.4'te verilmiştir.

Tablo 3.2.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Yaş Dağılımına Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ebeveyn Yaş	f	%
21-30	36	30,0
31-40	59	49,2
41 ve üstü	25	20,8
Toplam	120	100,0

Okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğu olan 120 ebeveynin yaş değişkenine göre frekans ve yüzdeler dağılımlarına bakılmıştır. Tablo 3.2.1'de görüldüğü üzere ebeveyn grubunun %30'u (n=36) 21-30 yaş grubunda, % 49,2'si (n=59) 31-40 yaş grubunda, % 20,8'i (n=25) 36-45 yaş grubunda olduğu görülmüştür.

Tablo 3.2.2. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımına Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ebeveyn Cinsiyet	f	%
Kadın	64	53,3
Erkek	56	46,7
Toplam	120	100,0

Tablo 3.2.2'de okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğu olan 120 ebeveynin cinsiyet değişkenine göre yüzdeler ve frekans dağılımları bulunmaktadır. Tabloya göre, araştırmaya katılan 120 ebeveynin %53,3'ü (n=64) kadın, %46,7'si (n=56) erkektir.

Tablo 3.2.3. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ebeveyn Öğrenim Durumu	f	%
Okuma -Yazma Bilmiyor	1	0,8
İlkokul	22	18,3
Ortaokul	19	15,8
Lise	45	37,5
Üniversite	33	27,5
Toplam	120	100,0

Tablo 3.2.3'te araştırmaya katılan ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine ilişkin yüzdeler ve frekans dağılımları incelenmiştir. Ebeveynlerin eğitim durumu incelendiğinde; lise mezunu ebeveynlerin % 37,5 (n=45) oranıyla en fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2.4. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Medeni Durumu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ebeveyn Cinsiyet	f	%
Evli	116	96,7
Bekar	4	3,3
Toplam	120	100,0

Tablo 3.2.4'te araştırmaya katılan ebeveynlerin medeni durumları incelenmiş ve ebeveynlerin %96,7' sinin (n=116) evli olduğu görülmüştür.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tutumları Ölçeği ve Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği olmak üzere üç ayrı veri toplama aracı ile birlikte Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formunda anne, baba, çocuk ve aile yapısı ile ilgili demografik bilgileri içeren sorular (Anne-Babaların; yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, aylık gelir düzeyi, çocuğun; engel durumu, yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, ailede kaçınıcı çocuk olduğu vb. gibi) yer almaktadır (EK 1).

3.3.2. Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YABSDÖ)

Algılanan sosyal desteğin nicel ve nitel boyutlarını belirlemek amacıyla Kaner (2010) tarafından geliştirilen YABSDÖ, iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, farklı destekleri verecek birinin ne düzeyde var olduğunu (niceliksel boyut) değerlendiren Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (ASDD), ikincisi ise her bir maddedeki desteklerden hoşnut olma düzeyini (niteliksel boyut) değerlendiren Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyidir (ASDMD). Her iki kısımda da aynı maddeler yer almaktadır. YABSDÖ-ASDD'nin yapı geçerliliğini saptamak amacıyla uygulanan açılımlayıcı faktör analizi sonucunda dört faktörden (Sosyal Birliktelik Desteği, Bilgi Desteği, Duygusal Destek ve Bakım Desteği) ve 28 maddeden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Elde edilen bu yapının uyum iyiliği için de geçerli olup olmadığını belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve aynı yapının korunduğu gözlenmiştir (Kaner, 2010). YABSDÖ-ASDD ve YABSDÖ-ASDMD'nin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach Alfa ve Spearman Brown iki yarım güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Alfa katsayıları YABSDÖ-ASDD için 0,83-0,95, YABSDÖ-ASDMD için 0,85-0,96 arasındadır. Spearman Brown iki yarım güvenilirlik katsayıları ise YABSDÖASDD için 0,86-0,92, YABSDÖ-ASDMD için 0,84-0,96 arasında değişmektedir (Kaner, 2010). YASDÖ maddeleri iki ayrı şekilde puanlanmaktadır; birincisinde, anne babaların ne tür desteklere sahip olduğunu belirlemek amacıyla, YASDÖ-ASDD' deki maddeler her zaman var (4 puan), bazen var (3 puan), nadiren var (2 puan) ve hiç yok (1 puan) seçeneklerine göre puanlanmaktadır. İkincisinde, bu desteklerden ne derece memnuniyet duyduklarını belirlemek amacıyla, YASDÖ-ASDMD'deki maddeler

çok memnunum, (4 puan), memnunum (3 puan), biraz memnunum (2 puan) ve hiç memnun değilim (1 puan) seçeneklerine göre puanlanmaktadır.

Analizler sonucunda her iki ölçekten de uygun psikometrik özelliklere sahip olduğu bildirilen sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek ve bakım desteği olmak üzere dört faktör elde edilmiştir; (Kaner, 2010). Sosyal birliktelik desteği, anne babaların sosyal etkinliklere birlikte katılabileceği, gelecekle ilgili planlarında anne babaları destekleyen birilerinin varlığını ifade etmektedir. Bilgi desteği, anne babaların çocuklarını yetiştirirken gereksinim duydukları bilgiler ve hizmetler hakkında onlara bilgi verecek destekleri ifade etmektedir. Duygusal destek, anne babaların kişisel sorunlarını ve özel konularını paylaşabilecekleri, onları duygusal olarak rahatlatan, onlara değer veren güvenilir birilerinden alınan desteği ifade etmektedir. Bakım desteği, anne babaların çocuklarının bakımıyla ilgili olarak ihtiyaç duydukları desteği sağlayan birilerinin varlığını ifade etmektedir (Kaner, 2010)

3.3.3. Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri (S.B.T.E)

Orijinali Özbay (1993) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversitede öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere yönelik geliştirilmiş olan stresle başa çıkma yolları ölçeğidir. Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanterinin, Özbay ve Şahin (1997) tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Geliştirilen bu testin amacı, farklı stres durumlarında bireylerin başa çıkma çabalarına ölçmeye yöneliktir. Türkçe uyarlama çalışmasında faktör analizi sonucunda 56 maddelik orijinal başa çıkma ölçeğinden 43 madde 6 faktör altında toplanmıştır. Test 5'li likert tipi derecelendirmeye düzenlenmiştir. Faktör analizi ile belirlenen 6 faktör aktif planlama, dış yardım arama, dine sığınma, kaçma-soyutlama (duygusal-eylemsel), kaçma soyutlama (biyo-kimyasal) ve kabul-bilişsel yeniden yapılanma olarak adlandırılmıştır. Yapı faktör analizinin yanında ölçüt geçerliği de benzer ölçek yardımı ile testin geçerliğine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Şahin ve Durak (1995) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan Stresle Başa Çıkma Tutumları Ölçeği (S.B.T.Ö) ölçüt olarak ele alınmıştır. S.B.T.Ö ile S.B.T.E arasında genel olarak .54 ($p<.001$) düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik hesapları Cronbah Alfa iç

tutarlılık yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı. 81 olarak bulunmuştur. Alt test içerikleri aşağıda sıralanmıştır:

1. Aktif Planlama: Daha çok aktif olarak bir şeyler yapma, doğrudan işleme başlama, aktif çabaları artırma, eylem planları oluşturma, şu an üzerinde odaklaşma ve problem çözme sistematigi içerisinde olmayı içeren rasyonel adımlar ve yöntemleri kapsayan 10 maddeden oluşmaktadır.

2. Dış Yardım Arama: Sosyal desteğe başvurma iki açıdan söz konusu olabilmektedir. Bunlar somut çözüme yönelik dış yardım talebi ve duygusal dış yardım arama eğilimidir. Bu alt ölçek yardım arama tutumlarının duygusal, bilişsel ve fiziksel boyutta ölçümünü amaçlayan 9 maddeden oluşmaktadır.

3. Dine Sığınma (Dine Yönelme): Bu faktör altında toplanan maddeler daha çok bir ilahi güce sığınmayı, dua etmeyi ve inançlardan güç almayı vurgulamaktadır. Bu faktör 6 madde ile temsil edilmektedir.

4. Kaçma-Soyutlama (Duygusal-Eylemsel): Kaçma-Soyutlama iki boyutlu olarak faktöriyel yapıda yer almıştır. Bu maddeler kişinin stresle başa çıkma tutumlarını pasif anlamda durumdan kendisini soyutlama biçiminde ele almaktadır ve 7 maddeden oluşmaktadır.

5. Kaçma-Soyutlanma (Biyokimyasal): Bu boyut duygusal-eylemsel kaçma ve soyutlamadan farklı ve pasif bir başa çıkma stratejisi olarak metabolizmada fizyolojik değişiklik yapma eğilimi şeklinde değerlendirilebilir. Sigara içme, alkol alma, ilaç kullanma ve uyuşturucuya yönelme gibi biyokimyasal bu boyut kapsamındaki başa çıkma yollarıdır. Faktör 4 madde ile temsil edilmektedir.

6. Kabul-Bilişsel Yeniden Yapılanma: Problemin kabul edilip kendince bilişsel olarak yeni çözüm yollarının aranmasıdır. Bu alt ölçek 7 maddeden oluşmaktadır ve başa çıkmada kişisel olarak durumun değiştirilmesine yönelik bir işlemde çok kişinin bakış açısını vurgulamaktadır (Ek 3).

3.3.4. Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği (ASDÖ)

Orijinal formu Friedrich, Greenberg ve Crnic (1983) tarafından geliştirilmiş olan Questionnaire on Resources and Stress'in (QRS-F), Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ilk olarak Küçüker (1999) tarafından yapılmış, daha sonra, ölçeğin psikometrik özellikleri, Kaner (2002) tarafından geniş bir yaş rantında ve çeşitli yetersizlik gruplarında çocuğu olan anne babalardan elde edilen verilerle yeniden sınamıştır. Bu çalışmada Kaner'in uyarladığı ölçek kullanılmıştır (Ek 4). ASDÖ'de İşlev Yetersizliği (16 madde), Karamsarlık (16 madde) ve Aile sorunları (7 madde) olmak üzere üç alt ölçek yer almaktadır. Ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek için hesaplanan KR-20, Cronbach Alfa katsayıları ve Spearman Brown iki yarım güvenirlik katsayıları ölçeğin tamamı için sırasıyla 0,92, 0,91 ve 0,89 olarak elde edilmiştir. Bu değerler aynı sırayla İşlev Yetersizliği alt ölçeği için 0,87, 0,89 ve 0,89, Karamsarlık alt ölçeği için 0,86, 0,86 ve 0,86, Ana-baba ve Aile Sorunları alt ölçeği için 0,66, 0,55 ve 0,27'dir (Kaner, 2001). Ölçek maddelerine doğru ya da yanlış yanıt seçeneklerinden biri seçilerek tepki verilmektedir. Yüksek puan, aile stresinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında gerekli yasal izinler alınarak, Antalya'nın Manavgat İlçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ziyaret edilerek okul öncesi dönemde olan özel gereksinimli çocuklar tespit edilmiştir. Antalya İli Manavgat İlçesinde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile iletişime geçilerek, 3-6 yaşındaki özel gereksinimli çocukların sayıları belirlenmiştir. Daha sonra, haftada 2 gün özel eğitim merkezlerine gidilerek özel gereksinimli çocukların anne ve babalarıyla görüşülmüş, araştırma hakkında kendilerine sözel bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılma konusunda gönüllü olan anne ve babalara ilgili ölçekler verilerek, eksiksiz doldurmaları istenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları, aile stresi düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumlarının ebeveynlerin cinsiyetine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için, verilerin normal dağılım gösterdiği durumlarda t testi, normal dağılım göstermediği durumlarda ise non-parametrik testlerden Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Ölçeklerden elde edilen puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu hesaplanmıştır. Araştırmada okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yenilenmiş anne baba sosyal destek ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların stresle başa çıkma tutumlar ölçeği ve aile stresini değerlendirme ölçeği alt boyutları tarafından ne ölçüde yordandığını belirlemek amacıyla doğrusal adımlı regresyon analizi (stepwise) kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, toplanan verilerin analizleri sonucunda elde edilen bulgular, araştırmanın alt problemlerine göre düzenlenerek yorumlanmıştır.

Tablo 4.1: *Araştırmanın Bağımsız Değişkeni Olan Sosyal Destek Algısı ile Bağımlı Değişkenleri Aile Stresi ve Stresle Başa Çıkma Tutumlarının Alt Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler*

DEĞİŞKEN	Ortalama	S. Sapma	Baskılık	Çarpıklık
Sosyal Birliktelik Destek Düzeyi	28,48	6,092	-,353	-,488
Bilgi Destek Düzeyi	18,32	4,406	,211	-,751
Duygusal Destek Düzeyi	24,53	4,286	,435	-,824
Bakım Destek Düzeyi	11,83	4,587	19,245	2,58
Sosyal Birliktelik Destek Memnuniyet Düzeyi	27,81	6,753	-,709	-,338
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	18,13	4,204	-,715	-,366
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	23,68	4,684	-,161	-,581
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	11,30	3,219	-,989	-,218
Stresle Başa Çıkma Dine Sığınma	15,80	7,509	13,508	1,663
Stresle Başa Çıkma Dış Yardım Arama	21,91	6,794	-,379	-,465
Stresle Başa Çıkma Aktif Planlama	28,93	6,329	-,512	-,100
Stresle Başa Çıkma Kaçma-Soyutlama	11,43	5,539	-,288	-,184
Stresle Başa Çıkma Kaçma-Soyutlanma	3,15	3,738	-,046	1,059
Stresle Başa Çıkma Kabul-Bilişsel Yapı	16,93	4,929	,358	-,251
Aile Stresini Değerlendirme İşlevsellik	4,72	3,706	,533	1,024
Aile Stresini Değerlendirme Karamsarlık	6,08	4,269	-,802	,459
Aile Stresini Değerlendirme Aile Sorunları	2,03	1,847	-,765	,610

Tablo 4.1'e bakıldığında araştırmanın değişkenlerinin. Ortalama Puanlarının en yüksek stresle başa çıkma aktif planlama (28,93), en düşük aile stresini

değerlendirme aile sorunları (2,03); Standart Sapma değerlerinin en yüksek stresle başa çıkma dış yardım arama (6,80), en düşük aile stresini değerlendirme aile sorunları (1,847); Basıklık (Kurtosis) değerinin en yüksek duygusal destek düzeyi (,435), en düşük bakım desteği memnuniyet düzeyi (-989); Çarpıklık (Skewnes) değerinin ise en yüksek stresle başa çıkma kaçma soyutlanma(1,059), en düşük duygusal destek düzeyi (-824) alt boyutlarında olduğu görülmüştür. Çalışmada hesaplanan çarpıklık ve basıklık indekslerinin ± 2 sınırları içinde 0'a yakın olması, standart sapma ile ortalamanın oranını yüzde olarak ifade eden bağıl değişim katsayısının 20 ile 25 aralığında olması normal dağılımın varlığına kanıt olarak değerlendirilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Tablo 3.1'de görüldüğü gibi, Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutu olan Bakım Destek Düzeyi basıklık değeri (19,245) çarpıklık değeri (2,580) ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği Alt Boyutu olan Dine Sığınma basıklık değeri (13,508), çarpıklık değeri (1,663) olduğundan regresyon analizine dahil edilmemişlerdir.

Tablo 4.2 *Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Düzeyi, Stresle Başa Çıkma Tutumları ve Aile Stresine İlişkin Bulgular*

Araştırmanın bu bölümünde ebeveynlerin cinsiyeti ile sosyal destek düzeyi, stresle başa çıkma tutumları ve aile stresine ilişkin sonuçlar ele alınmıştır.

Tablo 4.2.1. *Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutlarına İlişkin T Testi Sonuçları*

Sosyal Destek Düzeyi	Cinsiyet	N	X	S	SD	T	p
S.B.D.D.	Kadın	64	28.42	6.25	118	0.102	0.919
	Erkek	56	28.54	5.96			
B.D.D.	Kadın	64	19.06	4.06	118	2.008	0.047*
	Erkek	56	17.46	4.66			
D.D.D.	Kadın	64	25.06	4.06	118	1.453	0.149
	Erkek	56	23.93	4.49			

S.B.D.D: Sosyal Birliktelik Destek Düzeyi, B.D.D: Bilgi Destek Düzeyi, D.D.D.: Duygusal Destek Düzeyi

Tablo 4.2.1' de gösterildiği gibi, ebeveynlerin cinsiyeti ile sosyal destek düzeyi alt boyutu olan sosyal birliktelik destek düzeyine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ayrıca ebeveynlerin duygusal destek düzeyi puanlarında da manidar bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ebeveynlerin bilgi destek düzeyinin

ise farklılaştığı söylenebilir. Annelerin bilgi destek düzeyi babaların bilgi destek düzeyinden yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2.2. *Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Düzeyine İlişkin “Mann-Whitney U Testi” Sonuçları*

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
B.A.D.D.	Kadın	64	54.29	3474.50	1394.50	0.035*
	Erkek	56	67.60	3785.50		

*p <0.05; **p<0.01

B.D.D:Bakım Destek Düzeyi

Sosyal destek düzeyi alt boyutu olan bakım desteği puanlarında dağılım normallik göstermediği için hipotezlerin doğruluğu parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi ile test edilmiştir. Tablo 4.2.2.’ ye bakıldığında ebeveynlerin bakım destek düzeyi puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği söylenebilir.

Tablo 4.2.3. *Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Sosyal Destek Memnuniyet Düzeyi Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları*

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S	SD	T	P
S.B.D.M.D	Kadın	64	27.38	6.53	118	0.750	0.455
	Erkek	56	28.30	7.02			
B.D.M.D	Kadın	64	18.52	4.01	118	1.089	0.278
	Erkek	56	17.68	4.41			
D.D.M.D.	Kadın	64	24.25	4.36	118	1.444	0.151
	Erkek	56	23.02	4.99			
B.A.D.M.D.	Kadın	64	10.77	3.25	118	1.999	0.048*
	Erkek	56	11.93	3.10			

*p <0.05; **p<0.01

S.B.M.D: Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi, B.D.M.D.: Bilgi Destek Memnuniyet Düzeyi, D.D.M.D.: Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi, B.A.D.M.D.: Bakım Destek Memnuniyet Düzeyi

Tablo 4.2.3’ e bakıldığında ebeveynlerin cinsiyeti ile sosyal destek memnuniyet düzeyi alt boyutları olan sosyal birliktelik memnuniyet düzeyi, bilgi destek memnuniyet düzeyi, duygusal destek memnuniyet düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 4.2.3.' e göre ebeveynlerin sosyal destek memnuniyet düzeyi alt boyutları ile cinsiyetleri arasında bakım destek memnuniyet düzeyi boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilmektedir. Babaların bakım destek memnuniyet düzeyi puanları annelerin bakım destek memnuniyet düzeyi puanlarından yüksek olduğu görülmüştür

Tablo 4.2.4. Ebeveynlerin Cinsiyeti ile Stresle Başa Çıkma Tutumlarına İlişkin T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S	SD	T	P
Dış Yardım Arama	Kadın	64	23.73	6.54	118	3.257	0.01*
	Erkek	56	19.84	6.15			
Aktif Planlama	Kadın	64	29.56	6.15	118	1.166	0.246
	Erkek	56	28.21	6.51			
Kabul Bilişsel Yeniden Yapılanma	Kadın	64	17.17	4.38	118	0.565	0.573
	Erkek	56	16.66	5.52			
Kaçma-Soyutlama	Kadın	64	12.25	4.96	118	1.741	0.089
	Erkek	56	10.50	6.05			
Kaçma-Soyutlanma	Kadın	64	2.31	3.43	118	-2.691	.008
	Erkek	56	4.10	3.89			

*p <0.05; **p<0.01

Tablo 4.2.4' te gösterildiği üzere ebeveynlerin stresle başa çıkma tutumları alt boyutu olan dış yardım arama alt boyutundan elde ettikleri puanlar anlamlı bir şekilde farklılaştığı söylenebilir. Annelerin dış yardım arama alt boyutundan aldığı puan babaların dış yardım arama alt boyutundan aldığı puandan yüksek bulunmuştur.

Tablo 4.2.5 Ebeveynlerin Cinsiyeti İle Stresle Başa Çıkma Tutumlarına İlişkin “Mann-Whitney U Testi” Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Dine Sığınma	Kadın	64	65.32	4180.50	1483.50	0.104
	Erkek	56	54.99	3079.50		

*p <0.05; **p<0.01

Tablo 4.2.5' e göre stresle başa çıkma tutumları alt boyutu olan dine sığınma puanında dağılım normallik göstermediği için hipotezlerin doğruluğu parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi ile test edilmiştir. Tablo 4.2.5' e

bakıldığında ebeveynlerin dine sığınma puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 4.2.6. *Ebeveynlerin Cinsiyeti İle Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları*

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S	SD	T	P
Karamsarlık	Kadın	64	6.08	4.49	118	0.014	0.989
	Erkek	56	6.09	4.04			
Aile Sorunları	Kadın	64	1.80	1.78	118	1.507	0.134
	Erkek	56	2.30	1.90			
İşlevsellik	Kadın	64	4,25	3,54	118	-1,482	,141
	Erkek	56	5,25	3,84			

*p <0.05; **p<0.01

Tablo 4.2.6' ya bakıldığında ebeveynlerin cinsiyeti ile aile stresi değerlendirme ölçeği alt boyutları olan karamsarlık, aile sorunları ve işlevsellik alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 4.2.7 *Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi ve Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutları ile Aile Stresi Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.SB.D.D.	r										
2.B.D.D.	r	.506**									
3.D.D.D.	r	.759**	.429**								
4.BA.D.D.	r	.547**	.183*	.467**							
5.S.B.M.D	r	.786**	.458**	.613**	.431**						
6.B.D.M.D	r	.584**	.687**	.485**	.243**	.766**					
7.D.D.M.D.	r	.692**	.436**	.887**	.418**	.784**	.654**				
8.BA.D.M.D	r	.580**	.213*	.500**	.659**	.698**	.417**	.591**			
9.A.S.D.İ.	r	-.347**	-.388**	.403**	-.192*	-.291**	-.263**	-.381**	-.295**		
10.A.S.D.K.	r	-.574**	-.270**	-.545**	.303**	-.549**	-.436**	-.534**	-.495**	.463**	
11.A.S.D.A.S	r	-.459**	-.328**	-.480**	-.221*	-.481**	-.435**	-.502**	-.337**	.461**	.598**

** p<.01 * p<.05

S.B.D.D: Sosyal Birliktelik Destek Düzeyi, B.D.D: Bilgi Destek Düzeyi, D.D.D.: Duygusal Destek Düzeyi, BA.D.D.: Bakım Destek Düzeyi, S.B.M.D: Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi, B.D.M.D.: Bilgi Destek Memnuniyet Düzeyi, D.D.M.D.: Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi, BA.D.M.D.: Bakım Destek Memnuniyet Düzeyi, D.D.M.D.: Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi, A.S.D.İ: Aile Stres Değerlendirme İşlevsellik, A.S.D.K: Aile Stres Değerlendirme Karamsarlık, A.S.D.A.S.: Aile Stres Değerlendirme Aile Sorunları

Tablo 4.2.7.'de ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ve destekten memnuniyet düzeyi alt boyutları ile aile stresi alt boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılan pearson momentler çarpımı korelasyon analiz katsayısı analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.2.7 incelendiğinde erken çocukluk döneminde özel gereksinimi bulunan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek ölçeği alt boyutları olan algıladıkları sosyal destek düzeyi ve sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ile aile stresini değerlendirme ölçeğinin işlevsellik, karamsarlık ve aile sorunları alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki ilişkinin pearson momentler çarpımı korelasyon analiz katsayısı analiz sonuçları verilmiştir. Tablo 4.2.7'ye göre; araştırmanın ilk bağımsız değişkenini oluşturan sosyal destek düzeyi alt boyutları ile sosyal destekten memnuniyet düzeyi alt boyutları arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Sosyal birliktelik destek düzeyi ile sosyal birliktelik memnuniyet düzeyi. (r:.786), bilgi destek memnuniyet düzeyi (r:.584), duygusal destek memnuniyet düzeyi (r:.692) ve Bakım destek memnuniyet düzeyi (r: 580) alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür

Bilgi destek düzeyi ile sosyal birliktelik memnuniyet düzeyi (r: .458) , bilgi destek memnuniyet düzeyi (r: .213), duygusal destek memnuniyet düzeyi (r: .436) ve bakım destek memnuniyet düzeyi (r: .213) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2.7' ye göre duygusal destek düzeyi ile sosyal birliktelik memnuniyet düzeyi. (r: .613), bilgi destek memnuniyet düzeyi (r: .485), duygusal destek memnuniyet düzeyi (r: .887) ve bakım destek memnuniyet düzeyi (r: .500) alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Bakım destek memnuniyet düzeyi ile sosyal birliktelik memnuniyet düzeyi (r: .431), bilgi destek memnuniyet düzeyi (r: .243), duygusal destek memnuniyet düzeyi (r: .418) ve bakım destek memnuniyet düzeyi (r: .659) alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2.7 ' ye bakıldığında araştırmanın bağımsız değişkeni olan sosyal destek düzeyi ile bağımlı değişkeni olan Aile Stresi arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sosyal destek düzeyi alt boyutu olan sosyal birliktelik destek düzeyi ile aile stresi değerlendirme ölçeği işlevsellik (r: -.347), aile stresi değerlendirme ölçeği karamsarlık (r: -.574) ve aile stresi değerlendirme ölçeği aile sorunları (r: -.459) alt boyutları ile negatif yönde anlamlı ilişki görülmüştür. Sosyal destek düzeyi alt boyutu olan bilgi destek düzeyi ile aile stresi değerlendirme ölçeği işlevsellik (r: -.388), karamsarlık (r: -.270) ve aile sorunları (r: -.328) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Duygusal Destek Düzeyi ile Aile stresi değerlendirme ölçeği işlevsellik (r: -.403), karamsarlık (r: -.545) ve aile sorunları (r: -.480) alt boyutları ile negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu söylenebilir. Son olarak Bakım destek düzeyi ile aile stresi değerlendirme ölçeği işlevsellik (r: -.192), karamsarlık (r: -.303) ve aile sorunları (r: -.221) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Ebeveynlerin sosyal destek memnuniyet düzeyleri ile aile stresi arasındaki ilişki incelendiğinde ise Sosyal birliktelik memnuniyet düzeyi ile aile stresi işlevsellik (r: -.291), karamsarlık (r: -.549) ve aile sorunları (r: -.459) boyutlarıyla negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bilgi destek memnuniyet düzeyi ile aile stresi işlevsellik (r: -.263), karamsarlık (r: -.436) ve aile sorunları (r: -.435) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2.7 ' de görüldüğü gibi sosyal destek memnuniyet düzeyi alt boyutu olan duygu destek memnuniyet düzeyi ile aile stresi işlevsellik (r: -.381), karamsarlık (r: -.534) ve aile sorunları (r: -.502) alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Duygusal destek memnuniyet düzeyi ile aile stresi değerlendirme işlevsellik (r: -.381), aile stresi değerlendirme karamsarlık (r: -.534) ve aile stresi değerlendirme aile sorunları (r: -.502) alt boyutları arasında ve Bakım destek memnuniyet düzeyi ile aile stresi değerlendirme işlevsellik (r: -.295), aile stresi değerlendirme karamsarlık (r: -.495) ve aile stresi değerlendirme aile sorunları (r: -.337) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2.8. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutları İle Stresle Başa Çıkma Tutumları Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.SB.D.D.	r									
2.B.D.D.	r	506**								
3.D.D.D.	r	759**	.429**							
4.BA.D.D	r	547**	.183*	467**						
5 S.B.Ç.D.S.	r	119	089	041	110					
6 S.B.Ç.D.Y.	r	171	247**	194*	081	445**				
7 S.B.Ç.A.P	r	204*	176	122	031	345**	551**			
8 S.B.Ç.K.ST.	r	174	054	173	058	229*	327**	026		
9 S.B.Ç.K.S.	r	064	004	001	173	009	-040	-219**	496**	
10 S.B.Ç.KB.Y	r	135	163	228*	090	377**	433**	426**	306**	039

** p<.01 * p<.05

S.B.D.D: Sosyal Birliktelem Destek Düzeyi, B.D.D: Bilgi Destek Düzeyi, D.D.D.: Duygusal Destek Düzeyi, BA.D.D.: Bakım Destek Düzeyi, S.B.Ç.D.S:Stresle Başa Çıkma Dine Sığınma, S.B.Ç.D.Y:Stresle Başa Çıkma Dış Yardım Arama, S.B.Ç.A.P:Stresle Başa Çıkma Aktif Planlama, S.B.Ç.K.ST: Stresle Başa Çıkma Kaçma Soyutlanma, S.B.Ç.K.S:Stresle Başa Çıkma Kaçma Soyutlama, S.B.Ç.KB.Y:Stresle Başa Çıkma Kabul-Bilişsel Yapı

Tablo 4.2.8’ de görüldüğü gibi sosyal destek düzeyi alt boyutları ile stresle başa çıkma tutumları alt boyutları arasında sosyal birliktelik destek düzeyi ile stresle başa çıkma aktif planlama alt boyutları arasında (r: .204), bilgi destek düzeyi ile stresle başa çıkma dış yardım arama alt boyutları arasında (r: .247), duygusal destek düzeyi ile stresle başa çıkma dış yardım arama alt boyutları arasında (r: .194) ve duygusal destek düzeyi ile stresle başa çıkma kabul-bilişsel yapı alt boyutları arasında (r: .228) pozitif yönde anlamlı bir ilişkili olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2.8' e bakıldığında sosyal destek düzeyi ile stresle başa çıkma tutumlarının birçok alt boyutları arasında ilişki saptanamadığı için regresyon analizine dahil edilmemişlerdir.

Tablo 4.2.9. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutları İle Stresle Başa Çıkma Tutumları Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.SB.D.M.D. r										
2.B.D.M.D. r	766**									
3.D.D.M.D. r	784**	654**								
4.BA.D.M.D. r	698**	417**	591**							
5 S.B.Ç.D.S. r	-123	-133	-082	-217*						
6 S.B.Ç.D.Y. r	084	175	131	-061	445**					
7 S.B.Ç.A.P. r	131	130	100	-074	345**	551**				
8 S.B.Ç.K.ST. r	-214**	-094	-241**	-141	229*	327*	026			
9 S.B.Ç.K.S. r	-166	-173	-140	-067	009	-040	-219**	496**		
10 S.B.Ç.KB.Y. r	-191*	-172	-247**	-282**	377**	433**	426**	306**	039	

** p<.01 * p<.05

S.B.M.D: Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi, B.D.M.D.: Bilgi Destek Memnuniyet Düzeyi, D.D.M.D.: Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi, BA.D.M.D.: Bakım Destek Memnuniyet Düzeyi, D.D.M.D.: Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi, S.B.Ç.D.S:Stresle Başa Çıkma Dine Sığınma, S.B.Ç.D.Y:Stresle Başa Çıkma Dış Yardım Arama, S.B.Ç.A.P:Stresle Başa Çıkma Aktif Planlama, S.B.Ç.K.ST: Stresle Başa Çıkma Kaçma Soyutlanma, S.B.Ç.K.S:Stresle Başa Çıkma Kaçma Soyutlama, S.B.Ç.KB.Y:Stresle Başa Çıkma Kabul-Bilişsel Yapı

Tablo 4.2.9' da görüldüğü gibi sosyal birliktelik desteği memnuniyet düzeyi ile stresle başa çıkma kaçma soyutlanma (r: -.214) ve kabul bilişsel yapı (r: -.191) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.2.9' a bakıldığında bakım destek memnuniyet düzeyi ile stresle başa çıkma kabul bilişsel yapı (r: -.282) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bakım destek memnuniyet düzeyi ile stresle başa çıkma kaçma

kabul bilişsel yapı (r: -.282) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.3. *Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi ve Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutları ile Aile Stresi Alt Boyutları Arasındaki Regresyon Analizi*

Araştırmanın bu bölümünde ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile destekten memnuniyet düzeyi alt boyutları ile aile stresi alt boyutları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için ilk olarak sosyal destek düzeyi alt boyutları ile aile stresi değerlendirme ölçeği alt boyutu olan işlevsellik boyutuna ilişkin aşamalı regresyon analizi sonuçları Tablo 4.3.1’de verilmiştir.

Tablo 4.3.1. *Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutlarının Aile Stresi İşlevsellik Boyutunu Yordamasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları*

Model	Yordayıcılar	B	Standart Sapma	β	t	p	R	R ²	Durbin Watson
1	(Sabit)	13.268	1.814		7.314	.000	.403	.162	
	D.D.D.T.			-.403	-4.784	.000			
2	(Sabit)	14.929	1.849		8.074	.000	.468	.219	
	D.D.D.T.	-.251	.078	-.290	-3.205	.002			1.558
	B.D.D.T.	-.222	.076	-.264	-2.916	.004			

*D.D.D. T: Duygusal Destek Düzeyi Toplam; B.D.D.T: Bilgi Destek Düzeyi Toplam

Tablo 4.3.1’de görüldüğü gibi birinci modelde aile stresi işlevsellik boyutunun %16’sı duygusal destek düzeyi değişkenince açıklandığı tespit edilmiştir. (R:.403, R²:.162). Başka bir ifade ile; Aile stresi işlevsellik alt boyunun en güçlü yordayıcısı duygusal destek düzeyi değişkeni olarak belirlenmiştir. Beta ve t değerlerinin yönünün negatif (-) olması duygusal destek düzeyinin, aile stresi işlevsellik boyutunun negatif yönde yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci aşamada bilgi destek düzeyinin modele eklenmesiyle açıklanan toplam varyansın yaklaşık %22’ye çıktığı görülmektedir (R:.468, R²:.219). Bu kapsamda ebeveynlerin algıladıkları bilgi destek düzeyinin Aile Stresi İşlevsellik boyutunun yordanmasında %6’lık bir katkı sağladığı söylenebilir. Beta ve t değerlerinin negatif yönde olmasından hareketle bilgi destek düzeyinin, aile stresi işlevsellik boyutunun negatif yönde ve anlamlı bir yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.3.2. Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Alt Boyutlarının Aile Stresi Karamsarlık Boyutunu Yordamasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcılar	B	Standart Sapma	β	t	p	R	R ²	Durbin Watson
1	(Sabit)	17.547	1.538		11.411	.000	.574	.330	
	S.B.D.D.T.			-.403	-4.784	.000			
2	(Sabit)	19.931	1.845	-.380	10.805	.000	.598	.358	
	S.B.D.D.T.	-.266	.080	-.257	-3.335	.001			2.074
	D.D.D.T.	-.256	.113		-2.255	.026			

* S.B.D.D. T: Sosyal Birliktelik Destek Düzeyi Toplam ;, D.D.D.T :Duyusal Destek Düzeyi Toplam;

Tablo 4.3.2 'ye bakıldığında; birinci modelde aile stresi karamsarlık boyutunun %33'ü sosyal birliktelik destek düzeyi değişkenince açıklanmıştır (R:.574, R²:.330). Başka bir şekilde ifade edilecek olursa aile stresi karamsarlık alt boyunun en güçlü yordayıcısı sosyal birliktelik destek düzeyi değişkeni olarak belirlenmiştir. Beta ve t değerlerinin yönünün negatif (-) olması sosyal birliktelik destek düzeyinin, aile stresi karamsarlık boyutunun negatif yönde yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci aşamada duygusal destek düzeyinin modele eklenmesiyle açıklanan toplam varyansın yaklaşık %36'ya çıktığı görülmektedir (R:.598, R²:.358). Bu kapsamda ebeveynlerin algıladıkları duygusal destek düzeyinin aile stresi karamsarlık boyutunun yordanmasında %3 'lük bir katkı sağladığı söylenebilir. Beta ve t değerlerinin negatif yönde olmasından hareketle duygusal destek düzeyinin, aile stresi karamsarlık boyutunun negatif yönde ve anlamlı bir yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.3.3. Ebeveynlerin Sosyal Destek Memnuniyet Düzeyi Alt Boyutlarının Aile Stresi Aile Sorunları Boyutunu Yordamasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcılar	B	Standart Sapma	β	t	p	R	R ²	Durbin Watson
1	(Sabit)	15,733	1,392		11,303	.000	,549		
	S.B.D.M.D.T.			-,549	-7,132	.000			
2	(Sabit)	17,837	1,667		10,698	.000	,574	,329	
	S.B.D.M.D.T.	-,213	,077	-,337	-2,760	,007			2,120
	D.D.M. D.T.	-,246	,111	-,270	-2,212	,029			

* S B. D.M.D. T: Sosyal Birliktelik Destek Memnuniyet Düzeyi Toplam,

* D. D. M. D. T: Duyusal Destek Memnuniyet Düzeyi Toplam;

Tablo 4.3.3' e göre; birinci modelde aile stresi karamsarlık boyutunun %30'u sosyal birliktelik destek memnuniyet düzeyi değişkenince açıklanmıştır (R:.549, R²:.301). Başka bir şekilde ifade edilecek olursa aile stresi aile sorunları alt boyunun en güçlü yordayıcısı sosyal birliktelik destek memnuniyet düzeyi değişkeni olarak belirlenmiştir. Beta ve t değerlerinin yönünün negatif (-) olması sosyal birliktelik destek memnuniyet düzeyinin, aile stresi aile sorunları boyutunun negatif yönde yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci aşamada duygusal destek memnuniyet düzeyinin modele eklenmesiyle açıklanan toplam varyansın yaklaşık %33'e çıktığı görülmektedir (R:.574, R²:329). Bu kapsamda ebeveynlerin duygusal destek memnuniyet düzeyinin aile stresi aile sorunları boyutunun yordanmasında %3'lük bir katkı sağladığı söylenebilir. Beta ve t değerlerinin negatif yönde olmasından hareketle duygusal destek memnuniyet düzeyinin, aile stresi aile sorunları boyutunun negatif yönde ve anlamlı bir yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarının ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılarak, ebeveynlerin sosyal destek algılarının, aile stresi ile stresle başa çıkma tutumlarını yordama düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın bulgularında, ebeveynlerin cinsiyetine göre sosyal destek düzeyi alt boyutu olan sosyal birliktelik destek düzeyi puanlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ayrıca ebeveynlerin duygusal destek düzeyi ve bakım destek düzeyi puanlarında da anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ebeveynlerin bilgi destek düzeyinin ise cinsiyete göre anneler lehine anlamlı şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin bilgi destek düzeyinin babalardan yüksek olmasının nedenleri arasında çocuğuyla daha fazla vakit geçiren annenin çocuğunun yetersizliği ile yapabileceklerini belirlemek, çocuğun özel gereksinimini en aza indirgeyebilmek için daha çok çaba sarf etmesinden ve bu nedenle babalara göre daha çok bilgi arayışından kaynaklandığı söylenebilir.

Buna karşın ebeveynlerin sosyal destek memnuniyet düzeyi alt boyutları ile cinsiyetleri arasında bakım destek memnuniyet düzeyi alt boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Babaların bakım destek memnuniyet düzeyi puanları annelerin bakım destek memnuniyet düzeyi puanlarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Babaların bakım destek memnuniyet düzeyi puanlarının yüksek görülmesinin nedeni annelerin çocuğun bakımından sorumlu olmaları sebebi ile babaların çocuğun bakımı konusunda bilgi yetersizliğinden ve beklentilerinin yüksek olmamasından kaynaklı olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin stresle başa çıkma tutumları alt boyutu olan dış yardım arama alt boyutundan elde ettikleri puanların anlamlı bir şekilde farklılaştığı söylenebilir. Annelerin dış yardım arama alt boyutundan aldığı puan babaların dış yardım arama alt boyutundan aldığı puandan yüksek bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda özel

gereksinim ihtiyacı bulunan ebeveynlerin çoğunluğunun problemlerini anlatabileceği, bilgi paylaşımında bulunabilecekleri arkadaşlara ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir (Kaytez vd., 2015). Bu durumun ebeveynlerin stresle karşı karşıya kaldıkları durumlarda stresle başa çıkabilmek için dış yardım arama ihtiyacının önem kazanmasına neden olduğu söylenebilir. Annelerin dış yardım arama alt boyutu puanlarının babalardan yüksek çıkmasının sebebi olarak annelerin çocuğun bakımından sorumlu birinci kişi olması, babanın çalışıyor olması sebebiyle annelerin çocuklarla daha çok vakit geçiren ebeveyn olmasıyla birlikte gün içinde daha çok stres durumlarıyla karşılaştığı ve bu stres durumlarıyla başa çıkabilmek için çevresindeki kişilerin desteğine ihtiyaç duymasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Ebeveynlerin cinsiyeti ile aile stresi değerlendirme ölçeği alt boyutları olan işlevsellik, karamsarlık ve aile sorunları alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular, Kurşun (2018)'un araştırmasında, engelli çocuğa sahip ebeveynler ile engelli çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin cinsiyete göre stres düzeylerinin farklılaşmadığı bulgusuyla desteklenebilmektedir. Bu durum değişen toplumsal roller ile birlikte aile içinde anne ve babanın rollerinde değişimlerin meydana gelerek özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın getirmiş olduğu stres durumlarını eşdeğer bir şekilde algılamalarından kaynaklı olduğu söylenebilir. Alan yazında ebeveynlerin cinsiyeti ile aile stresi arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Dabrowska ve Pisula' nın (2010) otizm spektrum bozukluğu bulunan çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeylerini inceledikleri araştırmalarında ise annelerin babalara göre daha yüksek düzeyde strese sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç ile birlikte günlük hayatta çocukla birlikte daha çok vakit geçiren annenin gerek toplumsal ortamda gerekse aile içinde çocuğun yetersizliğinin meydana getirebileceği problemlerle daha çok karşılaştığı bu nedenle stres düzeylerinin babaların stres düzeyinden yüksel olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada sosyal destek düzeyi ile aile stresi alt boyutları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Anne ve babalarla yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa

sahip 30 annenin stres ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada annelerin sosyal destekten memnuniyet düzeyi arttıkça yaşadıkları stresin azaldığı görülmüştür (Feldman, Varghese, Ramsay ve Rajska, 2002). Akkök vd. (1992), özel gereksinimli bir çocuğa sahip ebeveynlerin stres kaynaklarını inceledikleri araştırmada sosyal desteğin stres üzerinde etkisi bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kaner (2001) zihinsel engelli ve işitme kayıplı çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları stresi ve sosyal destek algılarını farklı değişkenler açısından incelediği çalışmasında yaşanan stres ile algılanan sosyal destek arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu, stresin arttıkça sosyal desteğin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmada ayrıca alt boyutların da birbirini yordayıp yordamadığına bakılmış annelerde duygusal ve bakım desteğinin, babalarda ise sadece bakım desteğinin stresi yordadığı görülmüştür.

Araştırmada sosyal destek memnuniyet düzeyi alt boyutu olan duygu destek memnuniyet düzeyi ile aile stresi alt boyutları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal destekten memnuniyet düzeyi ile aile stresi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sivrikaya (2012) anneler ile yapmış olduğu araştırmada algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ile aile stresi arasındaki ilişkiyi incelemiş, sosyal destek memnuniyet düzeyi arttıkça aile stresinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Skok, Harwey, Reddihough (2006) okul dönemindeki serebral palsili çocukların anneleriyle yaptıkları araştırmada algılanan stres ile duygusal destekten memnuniyet boyutları arasında anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğun yaşama hazırlanması sırasında farklı stres durumlarıyla karşı karşıya kaldıkları düşünüldüğünde, ebeveynlerin sosyal destekten memnun olmalarının meydana gelebilecek stres kaynaklarıyla başa çıkma süreçlerine ve aile stresinin azalmasına pozitif bir katkı sağlayacağı söylenebilir.

Erken çocukluk döneminde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ile aile stresi arasındaki ilişki incelendiğinde sosyal birliktelik desteğinden, bilgi desteğinden, duygusal destekten ve bakım desteğinden memnuniyet arttıkça aile stres düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Bu bulgular alan yazındaki diğer çalışmalar tarafından da desteklenmiştir. Yapılan

araştırmalarda algılanan sosyal desteklerden memnuniyet arttıkça aile stresinin azaldığı bildirilmiştir (Feldman ve diğeri 2002; Lüle, 2008; Tobing ve Glenwick, 2007). Bu çalışmanın bulgularında ebeveynlerin algılanan sosyal destek ile sosyal destekten memnuniyetleri arasında pozitif yönde doğrusal bir ilişki bulunduğ u görülmüştür. Sosyal desteğin artması ebeveynlerin sosyal destekten duydukları memnuniyeti arttırmaktadır. Özel gereksinimli bireyin yaşamını uygun hale getirme durumu esnasında ebeveynler meydana gelebilecek problemler karşısında farklı stres durumlarıyla karşı karşıya kalabilmekte, stres durumlarıyla başa çıkma sürecinde algıladıkları sosyal desteğin artması onlara pozitif yönde katkı sağlamaktadır. Bu araştırmada da bu sonucun desteklenmekte olduğu düşünölmektedir.

Sosyal destek düzeyi alt boyutları ile stresle başa çıkma tutumları alt boyutları arasında sosyal birliktelik destek düzeyi ile stresle başa çıkma aktif planlama alt boyutları arasında, bilgi destek düzeyi ile stresle başa çıkma dış yardım arama alt boyutları arasında, duygusal destek düzeyi ile stresle başa çıkma dış yardım arama alt boyutları arasında ve duygusal destek düzeyi ile stresle başa çıkma kabul-bilişsel yapı alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Duygun (2001) zihinsel yetersizliğ e sahip çocuğu olan ve olmayan annelerin stres belirtileri, tükenmişlik durumları, stresle başa çıkma tarzları ve sosyal destek algı düzeylerini incelediğı araştırmada, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin duygusal tükenmişlik düzeylerini etkileyen durumlardan birinin de sosyal destek arama boyutu olduğunu belirlenmiş, sosyal destek arama başa çıkma tarzını kullanmayan annelerin duygusal tükenmişlik yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Araştırma sonucunda aile stresi işlevsellik alt boyunun en güçlü yordayıcısı duygusal destek düzeyi değışkeni olarak belirlenmiştir. Duygusal destek düzeyinin, aile stresi işlevsellik boyutunun negatif yönde yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci aşamada bilgi destek düzeyinin aile stresi işlevsellik boyutunun yordanmasında %6'lık bir katkı sağladığı görülmüştür. Köksal ve Kabasakal (2012), zihinsel yetersizliğ e olan çocuğu sahip ebeveynlerin evlilik sürecinde birbirleriyle olan tespit etmişlerdir. Sonuç olarak ebeveynlerin evlilik uyumları azaldıkça algıladıkları stresin arttığı söylenebilir. Sosyal birliktelik destek memnuniyet düzeyi

değişkeni ile duygusal destek memnuniyet düzeyinin, aile stresi karamsarlık boyutunun negatif yönde ve anlamlı bir yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Akkök vd. (1992) yapmış oldukları çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyinin yordanmasında, sosyal destek alıp almadıklarının önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

5.7. Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde; yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular göz önüne alınarak ileride yapılacak olan araştırmalara ve uygulamaya yönelik çeşitli öneriler yer almaktadır.

- Yapılan bu araştırma okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algılarının, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücünü belirlemek amacıyla yapılmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda ebeveynlerin yaş, eğitim durumu ve çocuğun özel eğitim tanısı değişkenleri göz önüne alınarak sosyal destek algılarının aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarında bu değişkenlerin etkisinin olup olmadığına bakılabilir.
- Özel gereksinimli bulunan çocuğu olan babaların sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tutumları ile ilgili araştırmaların arttırılarak babaların özel gereksinimli çocuğun sosyal ve eğitim yaşantısındaki rolünün arttırılmasına yönelik çalışmalar planlanabilir.
- Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere verilen bakım desteğinin ve maddi desteğin arttırılarak stres yaratan durumların etkisi azaltılabilir.
- Haftanın belirli günlerinde özel gereksinimli çocukların ebeveynleriyle toplantılar yapılarak ebeveynlerin bilgi düzeyleri arttırılabilir ve özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal ortamda bir araya gelerek sosyalleşmeleri sağlanabilir.
- Babaların özel eğitim konusunda bilinçlenmeleri ve eğitim sürecine dahil edilmeleri için eğitim programları geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Albanese, L. A., San Miguel, S. K., & Koegel, R. L. (1995). Social support for families. R. L. Koegel & L. K. Koegel (Ed.), Teaching children with autism (p. 95–104). Baltimore: Brookes.
- Altay, M. (2007). Okul yöneticilerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Akçakın, M., & Erden, G. (2001). Otizm tanısı konmuş çocukların anne ve babalarındaki ruhsal belirtiler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(1), 2-10.
- Akkok, F., Aşkık, P., & Karancı, A. N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(02), 9-13.
- Anlıak, Ş. (2004). Okul öncesi dönemde çocuğun yaşamında baba ve erkek öğretmenin rolü ve önemi. *Ege Eğitim Dergisi*, 5, 25-33
- Ardıç, A. (2013). *Otistik Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel grup programının ebeveynlerin bazı psikolojik değişkenleri üzerindeki etkisi* (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Arslan, Ş. A. (2000). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aslan, Ç. Ç. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri, sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Aslan, M. (2011). Şeker S. *Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlık (Siirt örneği)*. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Sempozyum Kitabı*, 449-63.

- Atalay, Ö. D. (2013). *Özgül öğrenme güçlüğü tanılı çocuğa sahip annelerin algılanan sosyal destek düzeylerinin ve stresle başa çıkma tutumlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.
- Aydoğan-Akıncı, A., & Darıca, N. (2000). Özürli çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2), 25-31.
- Aysan, F. (1988). *Lise öğrencilerinin stres yaşantılarında kullandıkları başa çıkma stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ayyıldız, T., Şener, D. K., Kulakçı, H., & Veren, F. (2012). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11 (2), 1-12.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (2008). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barutçugil, İ. (2004). *Organizasyonlarda Duyguların Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2. Baskı, S.143-144.
- Basow, Susan A. (1992). *Gender: stereotypes and roles*. Belmont, CA, US: Thomson Brooks/Cole Publishing
- Baxter, C., Cummins, R. A., & Yiolitis, L. (2000). Parental stress attributed to family members with and without disability: A longitudinal study. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 25(2), 105-118.
- Beckman, P.J. (1989) Influence of selected child characteristic on stressin families of handicapped infants. *American Journal of Mental Deficiency*, 88, (2), 150- 154.
- Breslau, N., Staruch, K. S., & Mortimer, E. A. (1982). Psychological distress in mothers of disabled children. *American Journal of Diseases of Children*, 136(8), 682-686.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment And Loss: Sadness And Depression*. New York: Basic Books.
- Byrne, E. A., & Cunningham, C. C. (1985). The effects of mentally handicapped children on families—a conceptual review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 26(6), 847-864.
- Capozzi, F. (2000) Psychodynamic counseling with parents of children with developmental disabilities. *Psychodynamic Counselling*, 6(4), 489-503.
- Cavkaytar, A., Batu, S., & Çetin, O. B. (2008). Gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin aile özelliklerinin ve yaşadıklarının betimlenmesi. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi.
- Chang, M.Y. ve McConkey, R. (2008). The perceptions and experiences of Taiwanese parents who have children with an intellectual disability. *International Journal of Disability, Development and Education*, 55 (1) 27–41.
- Chen, T. Y. K., & Tang, C. S. K. (1997). Stress appraisal and social support of Chinese mothers of adult children with mental retardation. *American journal of mental retardation*, 101(5), 473-482.
- Cina, A., & Bodenmann, G. (2009). Zusammenhang zwischen stress der eltern und kindlichem problemverhalten. *Kindheit und Entwicklung*, 18(1), 39-48.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological bulletin*, 98(2), 310.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Cutrona, C. E. (1982). "Transition to Change: Loneliness and the Process of Social Adjustment" Peplau, L. A., Perlman, D., (Ed.), *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy* (p. 291–309). New York.
- Dabrowska A., & Pisula E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*. 54(3):266-80.
- Demirci, N., Engin, A. O., Bakay, İ., & Yakut, Ö. (2013). Stres ve stresi ortaya çıkaran durumların öğrenci üzerindeki etkisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 289.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Dubow, E. F., & Ullman, D. G. (1989). Assessing social support in elementary school children: The survey of children's social support. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18(1), 52-64.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M. (1986). Mediating influences of social support: personal, family, and child outcomes. *American Journal of Mental Deficiency*, 90 (4), 403-417.
- Duygun, T. (2001). *Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011). Dünya Engellilik Raporu. Ankara: Anıl Group Matbaa.
- Eker, D., & Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (34), 45-55.
- Ekşi, A. (1990). Çocuk, Genç, Anne ve Babalar. İstanbul: Bilgi Yayınevi

- Elçi, Ö. (2004). *Predictive values of social support, coping styles and stress level in posttraumatic growth and burnout levels among the parents of children with autism* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Ergin, D., Şen, N., Eryılmaz, N., Eryılmaz, N. E., Pekuslu, S., Pekuslu & Kayacı, M. (2007). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 41-48.
- Ersoy, Ö., & Çürük, A. G. U. N. (2009). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Annelerde Sosyal Desteğin Önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 104-110.
- Esenler, B. (2001). *Otizm veya dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinin stres düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Etzion, D. (1984). Moderating effect of social support on the stress–burnout relationship. *Journal of applied psychology*, 69(4), 615.
- Fagan, J. (1996). Getting Males In Early Childhood Programs. *Education Digest*, 62(2), 24-25.
- Feldman, M. A., Varghese, J., Ramsay, J., & Rajska, D. (2002). Relationships between social support, stress and mother–child interactions in mothers with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15(4), 314–323.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education (6th Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Folkman, S. (1984). Personal control and stress and coping processes: A theoretical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 839-852.

- Gallagher, S., Phillips, A.C. Oliver, C. ve Carroll, D. (2008). Predictors of psychological morbidity in parents of children with intellectual disabilities. *Journal of Pediatric Psychology* 33 (10): 1129-1136.
- Güneysu, S. (2005), Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetlerinde Kalite. Okul Öncesi Eğitimde Kalite: Üniversitelerin Rolü Toplantısı Raporu. M.E.B., AÇEV, UNICEF. İstanbul,
- Guralnick, M.J., Hammond, M.A., Neville, B. ve Connor, R.T. (2008). The relationship between sources and functions of social support and dimensions of child- and parent-related stres. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52 (12), 1138–1154.
- Göçet, E. (2006). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile stresle başa çıkma tutumları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Gönültaş, N. (2017) *Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip ebeveynlerde algılanan sosyal destek ile bakım verme yükü arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Ankara.
- Gülaldı, D. (2010). *Erken çocuklukta serebral palsili ve otistik çocuk annelerinin ebeveyn stres düzeylerinin yaşam doyumları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Hastings, R. P., Kovshoff, H., Brown, T., Ward, N. J., Espinosa, F. D., & Remington, B. (2005). Coping strategies in mothers and fathers of preschool and school-age children with autism. *Autism*, 9(4), 377-391.
- Heaman, D. J. (1995). Perceived stressors and coping strategies of parents who have children with developmental disabilities: a comparison of mothers with fathers. *Journal of pediatric nursing*, 10(5), 311-320.
- Heward, W. L. (1996). Exceptional children, an introduction to special education. Fifth Edition, Prentice-Hall Inc.

- Hill, C. ve Rose, J. (2009). Parenting stress in mothers of adults with an intellectual disability: parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53 (12) 969-980.
- Hodapp, R. M., Dykens, E. M., & Masino, L. L. (1997). Families of children with Prader-Willi syndrome: Stress-support and relations to child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 27(1), 11-24.
- Işıkkhan, V. (2005). Türkiye’de zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kaner, S. (2002). Aile stres değerlendirme ölçeği (the questionnaire on resources and stress/QRS-F) faktör yapısı, güvenirlik ve geçerlik çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 34 (1-2),1-10.
- Kaner, S. (2004). Engelli Çocuğu olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi: Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, 7-67.
- Kaner, S. (2010). Yenilenmiş Ana-Baba Sosyal Destek Ölçeği’nin psikometrik özellikleri. *Eğitim ve Bilim*, 157 (36), 15-29.
- Kanık, N. (1993). Özürlü bebeklerin eğitimi ve ailenin katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1 (03).
- Karadağ, İ. (2007). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının sosyal destek kaynakları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kaytez, N., Durualp, E., & Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kavak, S. (2007). *Algılanan aile yakınları destek ölçeğinin geliştirilmesi ve 0-6 yaş arası engelli çocuğu olan annelerin yakınlarından aldığı desteği algılamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Kazak, A. E., Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adoption: Stress and social networks in families with handicapped child. *Family Relations*, 33, 67-77.
- Keskin, G., Bilge, A., Engin, E., & Dülgerler, S. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne- baba tutumları ve basa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi/ The evaluation of anxiety, parental attitude and coping strategy in parents of children with mental retardation. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 30.
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Down sendromlu çocukların annelerinin aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 3(3), 171-180.
- Köksal, G., & Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 71-91.
- Kroth, R. L., & Edge, D. (1997). Strategies for communicating with parents and families of exceptional children. Denver: Love Publishing Company.
- Kurşun, Z. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Küçükler, S. (1993). Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Küçükler, S. (1997). Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocukların kardeşlerinin özürlü ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi. *Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara*.

- Lazarus, R. S. (2006). Emotions and interpersonal relationships: Toward a person centered conceptualization of emotions and coping. *Journal of personality*, 74(1), 9-46.
- Lüle, F. (2008). *Engelli bireye sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Macias, M.M., Saylor, C.F., Haire, K.B. ve Bell, N.L. (2007). Predictors of paternal versus maternal stress in families of children with neural tube defects. *Children's Healthcare*, 36(2), 99–115.
- Naseef, R.A. (1988). *What helps families of exceptional children to cope successfully?* (Unpublished doctoral dissertation). Temple University, Philadelphia.
- Nazik, B. (2003). *Çocuk ve Ruh Sağlığı 1*. İstanbul: Ya- Pa Yayıncılık.
- Oktan, V. (2005). Yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeyinin ergenlerdeki öfkenin gelişimine etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 21,183-192.
- Oktay, A. (2000) *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık
- Özbay, Y. (1993). An investigation of the relationship between adaptational coping process and self-perceived negative feelings on international students (Doctoral dissertation). Texas Tech University, Texas.
- Özbay, Y., & Şahin, B. (1997). Stresle başa çıkma tutumları envanteri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *IV. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Ankara, 1-3.
- Özbeç, Ç. (2009). *Özel Çocuklar ve Terapi Yöntemleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Özdevecioğlu, M., Bulut, A., Tekçe, E., Çirli, Y., Gemici, T., Tozal, M., & Doğan, Y. (2003). Kadın ve erkek yöneticilerin yönetimi altındaki personelin motivasyon, stres ve iş tatmini farklılıklarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 125-138.
- Özkan, S. (2002). *Zihinsel engeli ve normal çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- Özmen, S. K., & Özmen, A. (2012). Anne baba stres ölçeğinin geliştirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(196), 20-35.
- Pehlivan, İ. (2002). İş Yaşamında. Stres. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Pearson, J. E. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling & Development*, 64, 390-395.
- Pettinger, R. (2002). Stress management. Capstone Publishing (A Wiley Company).
- Plant, K.M., ve Sanders, M.R. (2007). Predictors of care-giver stress in families of preschoolaged children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51(2) 109-124.
- Rao, P. A. ve Beidel, D. C. (2009). The impact of children with high-functioning autism on parental stress, sibling adjustment, and family functioning. *Behavior Modifications*, 33(4), 437-451.
- Russell, D. (1982). The measurement of loneliness. peplau, l.a., perlman, d. (ed.), loneliness: a sourcebook of current theory, research and therapy (p. 81–104). New York.
- Sencar, B. (2007). *Otistik çocuğa sahip ailelerin (anne-babaların) algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Sağar, M.E. & Ünlü, Ü. (2009). Erken Çocukluk Döneminde Kaynaştırma. Yüksel, B. (Ed.). 117-137. Ankara: Hedef Yayıncılık.
- Sarason, I. G, Levine, H. M., Basham, R. B., Sarason, B. R. (1983). Assessing social support: the social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 127-139.
- Shyam, R., Govil, K., & Govil, D. (2014). Stress and family burden in mothers of children with disabilities. *IJIMS*, 4(1), 152-9.
- Skok, A., Harwey, A., Reddihough, D. (2006). Percieved stres, percieved social support, and wellbeing among mothers of school aged children with Cerebral Palsy. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 31 (1), 53 – 57.
- Siklos, S. & Kerns, K. (2006). Assessing need for social support in parents of children with autism and down syndrome, *Journal of Autism Development Disorders*, 36, 921–933
- Singer, G.H.S., Ethridge, B.L. ve Aldana, S.I. (2007). Primary and secondary effects o parenting and stress managemen interventions for parents of children with developmental disabilities: a meta-analysis. *Mental Retardation And Developmental Disabilities Research Reviews* 13: 357 – 369.
- Sivrikaya, T. (2012). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Aile Stresi Algıladıkları Sosyal Destek ve Aile Yükünün Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Stokes, J. P. (1985). “The Relation of Social Network and Individual Difference Variables to Loneliness”, *Journal of Personality and Social Psychology*, (48), 981–990.
- Sucuoğlu, B. (1997). Özürlü çocukların aileleriyle yapılan çalışmalar. Farklılıkla yaşamak: Aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birlikteliği. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, (13).

- Schwarzer, R. & Schulz, U. (2003). Stressful Life Events. A. M. Nezu, C. M. Nezu, & P. A. Geller (Ed.), *Handbook of Psychology*, s. 27-49. New York: Wiley.
- Şahin, N. H. (2010). *Stresle Başa Çıkma Olumlu Bir Yaklaşım* (4. Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Şahin, N. H. (2013). *Stres. Örgütsel Davranış*. İstanbul: Beta Yayınları
- Şentürk, M. ve Varol-Saraçoğlu, G. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ile depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Basic & Clinical Medicine*, 1(1), 40-49.
- Tekin, Filiz (2005). *Stresle Başa Çıkma Din Eğitiminin Rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tehee, E., Honan, R., & Hevey, D. (2009). Factors contributing to stress in parents of individuals with autistic spectrum disorders. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 22(1), 34-42.
- Tobing, L. E., & Glenwick, D. S. (2007). Predictors and moderators of psychological distress in mothers of children with pervasive developmental disorders. *Journal of Family Social Work*, 10(4), 1-22.
- Usluer S (1989) The reliability and validity of the Turkish Family Environment Questionnaire (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, F. ve Conk, Z. (2005). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne/babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine planlı eğitimin etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(2), 1-10.
- Yıldız Akyol, E., & Işık, Ş. (2016). *Akademisyenlerde mutluluğun yordayıcıları olarak farkındalık ve stresle başa çıkma tutumları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Yılmaz, N. (2003). Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar. M. Sevinç (Ed.). Türkiye’de okul öncesi eğitim (s.12-17). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Yurdakul, A., & Girli, A. (1999). Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal destek örüntüleri ve bunun psikolojik sağlık ile ilişkisi. *İlkışık Dergisi*, 1-5.
- Yukay Yüksel, M., & Bostancı Eren, S. (2013). Examination Of The Affect Of Group Counselling On The Level Of Depression And Problem Solving Skills Of The Mothers Whose Children Are Autism. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi; Cilt 25, Sayı 25 (2007); 197-210.*
- Weiss, M. J. (2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mothers of typical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism*, 6(1), 115-130.
- Wulffaert, J., Scholte, E. M., Dijkxhoorn, Y. M., Bergman, J. E., van Ravenswaaij-Arts, C. M., & van Berckelaer-Onnes, I. A. (2009). Parenting stress in charge syndrome and the relationship with child characteristics. *Journal of developmental and physical disabilities*, 21(4), 301-313.

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Çocuğun

Cinsiyeti: Erkek Kız

Yaşı: 0-3 yaş 3-4 yaş 4-5 yaş 5-6 yaş

Kardeş Sayısı: Kardeşi Yok 1 2 3 4 ve üstü

Kaçıncı Çocuk Olduğu: 1. 2. 3. 4. ya da daha fazla

Evde Özel Eğitim İhtiyacı Bulunan Çocuk Sayısı: 1 2 3 ve üzeri

Çocuğun Tanısı:

Zihinsel Yetersizlik Hafif Orta Ağır

Otizm Spektrum Bozukluğu Hafif Orta/Ağır

Dil Konuşma Bozukluğu

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Devam Ettiği Eğitim Kurumu: Bağımsız Anaokulu İlköğretim Anasınıfı Özel Kreş

ÖZEL EĞİTİM ALMA SÜRESİ

Önceki Yıllarda Okul Öncesi Eğitim Alma Süresi: 0-11 Ay 1 Yıl 2 Yıl

Çocuğun Bakım İşlerini Yürüten Kişi: Anne Baba Bakıcı
Akraba (Teyze, Hala vb.)

ÖLÇME ARACINI DOLDURAN ANNE BABA;

Cinsiyet: Kadın Erkek

Yaş: 0-20 21-30 31-40 41 ve üstü

Medeni Durum: Evli Bekar Boşanmış Eşi Vefat Etmiş

Eğitim Durumu: Okur Yazar Değil İlkokul Ortaokul Lise
Üniversite

Mesleği: Çalışmıyor Devlet Memuru Özel Sektörde İşçi
Serbest Meslek

Aylık Gelir: 2000 TL veya alt 2000 TL-3000 TL 3000-5000 TL
5000TL-Üstü

Ek 2: Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği

Cinsiyetiniz: Kadın Erkek :

Yaşınız:

DESTEKLER	Böyle biri var mı?				Bu destekten ne kadar memnunsunuz?			
	1- Hiç yok	2- Nadiren var	3- Bazen var	4- Her zaman var	1- Hiç memnun değilim	2- Biraz memnununum	3- Memnununum	4- Çok memnununum
1. Güç durumda olduğumda, bana gerçekten yardım edeceğine inandığım birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
2. Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
3. Kendim için hedefler/amaçlar oluşturmama yardım edecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
4. Çocuğumun özellikleri, gelişimi ve eğitimi hakkında bana bilgi verecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
5. Hedeflerime/amaçlarıma ulaşmamda bana destek olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
6. Konuşmak ihtiyacı duyduğumda, beni gerçekten dinleyeceğine inandığım birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
7. Acil bir işim çıktığında, çocuğuma göz kulak olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
8. Hoşlandığım şeyleri yapmak için kendime zaman ayırmamı sağlayan birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4

	1- Hiç yok	2- Nadiren var	3- Bazen var	4- Her zaman var	1- Hiç memnun değilim	2- Biraz memnunun	3- Memnunun	4- Çok memnunun
9. Yaşamımda sinemaya, tiyatroya ve maça gitmek, televizyon izlemek, alışverişe çıkmak, gezmeye dışarı çıkmak, piknik yapmak gibi etkinlikleri birlikte yapabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
10. Birlikte olduğumuzda, kendimi gerçekten rahat hissettiğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
11. Bana bir birey, bir insan olarak değer verdiğini hissettiğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
12. Hasta olduğumda benimle ilgilenecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
13. Gece dışarı çıkmam gerektiğinde, çocuğumu bırakabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
14. Sarılma, öpme, dokunma gibi sevgi görme ihtiyacı duyduğumda bunu karşılayacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
15. Gelecekle ilgili planlar yaparken görüşlerinden yararlanabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
16. Çocuğumun eğitimi hakkında bana bilgi verecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
17. İhtiyacım olduğunda, öğretmen, danışman, yönetici gibi bana yardımcı olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
18. Yaptığım işlere değer hissettiren birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4

EK 3: Stresle Başa Çıkma Tutumları Ölçeği

Yönerge: Aşağıda günlük yaşantılarınız içerisinde karşılaştığınız değişik problem durumlarıyla nasıl başa çıktığınız ile ilgili ifadeler bulacaksınız. Kafanızda bazı problemleri somutlaştırarak bunlar üzerinde bir süre odaklaşıp cevaplamalarınızı somut durumlara yönelik olarak gerçekleştiriniz. Lütfen aşağıda verilen derecelendirmeyi kullanarak sizin durumunuz için en uygun olan sayıyı yuvarlak içine alınız veya üzerini X ile işaretleyiniz.

1	Arkadaşlarım ve yakınlarımdan duygusal destek almaya çalışırım	0	1	2	3	4
2	Asıl problemim üzerinde yoğunlaşır, gerekirse başka şeyleri bir kenara bırakırım	0	1	2	3	4
3	Attığım her adımı ve yapacağım her hareketi çok iyi düşünürüm	0	1	2	3	4
4	Başına gelenin çekileceğine inanırım	0	1	2	3	4
5	Başıma gelenden bir şeyler öğrenmeye çalışırım	0	1	2	3	4
6	Başıma gelenlere inanmak istemem	0	1	2	3	4
7	Başka şeylerden ziyade o problem üzerinde daha çok odaklaşıyorum	0	1	2	3	4
8	Başkalarından ne yapabileceğim konusunda tavsiyeler alırım	0	1	2	3	4
9	Başkalarından şefkat ve anlayış beklerim	0	1	2	3	4
10	Benden yaşlı birine danışırım	0	1	2	3	4
11	Benzer şeyleri yaşayan insanların tecrübelerinden yararlanırım.	0	1	2	3	4
12	Dini aktivitelere katılırım	0	1	2	3	4
13	Dini inançlarımdan güç alarak kendimi güvende hissederim.	0	1	2	3	4
14	Durum ile ilgili daha çok bilgi edinmek için başkalarına danışırım	0	1	2	3	4
15	Duruma olduğu gibi alışmaya çalışırım	0	1	2	3	4
16	Enerjimi yaptığım işler üzerinde yoğunlaştırırım	0	1	2	3	4
17	Eskisinden daha fazla ibadet / dua ederim	0	1	2	3	4
18	Gerginliğimi azaltmak için sigara içerim	0	1	2	3	4
19	Her ne yapacaksam zamanında yaparım	0	1	2	3	4
20	Her şeyimle ilahi bir güce sığınırım	0	1	2	3	4
21	Huzuru dinimde bulmayı denerim	0	1	2	3	4
22	Kendime bunun gerçek olmadığını söylerim	0	1	2	3	4
23	Kendimi daha iyi hissedebilmek için uyuşturucu alırım	0	1	2	3	4
24	Kendimi daha iyi hissetmek için ilaç alırım	0	1	2	3	4
25	Ne yapacağım konusunda bir plan hazırlarım	0	1	2	3	4

26	Olanlara daha iyimser bir gözle bakmaya çalışırım	0	1	2	3	4
27	Olayın daha olumlu gözükmesini sağlamak için farklı bir bakış açısı ile yaklaşırım	0	1	2	3	4
28	Problem hakkında daha az düşünmek için içki içerim	0	1	2	3	4
29	Problem hakkında hissettiklerimi başkaları ile tartışırım	0	1	2	3	4
30	Problemi bütün geçekliğiyle olduğu gibi hissederim	0	1	2	3	4
31	İlahi bir güçten yardım isterim	0	1	2	3	4
32	Problemi çözmeme engelleyen diğer şeylerden kendimi alıkoymaya çalışırım	0	1	2	3	4
33	Problemim hakkında somut bir şeyler yapabilecek birileri ile konuşurum	0	1	2	3	4
34	Problemimden kurtulmak için değişik işlerle ilgilenirim	0	1	2	3	4
35	Problemimden kurtulmak için üzerine direkt olarak giderim	0	1	2	3	4
36	Problemimi daha az düşünmek için sinemaya giderim veya TV seyredirim	0	1	2	3	4
37	Problemimi en iyi nasıl çözebileceğimi düşünürüm	0	1	2	3	4
38	Problemim ile ilgili duygularımı başkalarıyla paylaşırım	0	1	2	3	4
39	Problemimle yaşamayı öğrenirim	0	1	2	3	4
40	Problemimi unutmak için ders çalışır veya başka farklı şeylerle ilgilenirim	0	1	2	3	4
41	Rahatlamak için ağlarım	0	1	2	3	4
42	Müzik dinleyerek bir çok şeyi unuturum	0	1	2	3	4
43	Sanki hiçbir şey olmamış gibi davranırım	0	1	2	3	4

Ek 4. Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği

Bu ölçme aracı, çocuğunuz hakkında hissettiklerinizle ilgilidir. Bazı cümlelerde boşluklar bırakılmıştır. Bu boşluklarda çocuğunuzun adının olduğunu düşünün. Soruları yanıtlarken gerçek duygularınızı ve düşüncelerinizi belirtiniz. Size uygun gelmese de lütfen bütün soruları yanıtlayınız. Cevabınızın doğru (D) ya da yanlış (Y) olduğuna karar vermekte zorlanırsanız, kendinizin ya da ailenizin genellikle ne hissettiğini ya da ne yaptığını düşünerek cevap veriniz.

Her cümleyi okuyup, cümledeki ifade sizce doğru ise D harfini, yanlış ise Y harfini yuvarlak içine alınız. Bazen sorular, sizin ailenizde olmayan sorunlarla ilgili olabilir. Size uygun olmasa da cevap veriniz. Lütfen, bütün soruları cevaplandırmayı unutmayınız.

1. _____, yaşlılarıyla iletişim kuramaz.	D	Y
2. Ailemizin diğer bireyleri _____'in yüzünden bir şeylerden vazgeçmek zorunda kalıyorlar.	D	Y
3. Ailemiz önemli konularda ortak karar alır.	D	Y
4. Ona bakamayacak duruma geldiğimde, _____'a ne olacağı konusunda endişeliyim.	D	Y
5. _____'a bakmak için gereken sürekli ilgi yüzünden ailemizin diğer bireylerinin gelişimi sınırlanmaktadır.	D	Y
6. _____'ın hayatını kazanmak için yapabileceği işler sınırlıdır.	D	Y
7. _____'ın yaşamını bakımevi ya da grup evi gibi kurumlarda sürdürmek zorunda kalabileceği gerçeğini kabul ediyorum.	D	Y
8. _____, kendi kendine yemek yiyebilir.	D	Y
9. _____'a bakmak için gerçekten yapmak istediğim birçok şeyden vazgeçtim.	D	Y
10. _____, ailemizin sosyal yaşamına uyum sağlayabilir.	D	Y
11. Bazen _____'ı dışarı çıkarmaktan kaçınıyorum.	D	Y
12. Artan sorumluluklar ve parasal sıkıntılar, ileride ailemizin sosyal yaşamını etkileyecek.	D	Y
13. _____'ın hep böyle kalacağı düşüncesi beni çok rahatsız ediyor.	D	Y

14. _____'i dışarı çıkarttığım zamanlar rahatsızlık duyuyorum.	D	Y
15. İstedğim zaman arkadaşlarımla dışarı çıkabilirim.	D	Y
16. _____'i seyahate götürmek bütün ailenin keyfini kaçırıyor.	D	Y
17. _____, evimizin adresini bilir.	D	Y
18. Ailesi olarak, eskiden yaptığımız her şeyi yapıyoruz.	D	Y
19. _____, kim olduğunu bilir.	D	Y
20. Yaşamımın gidişinden memnun değilim.	D	Y
21. Bazen _____'in yüzünden çok utanırım.	D	Y
22. _____, yapabileceği şeyleri yapmaz.	D	Y
23. Kendisine söylenenleri anlamakta çok zorlandığı için, _____ ile iletişim kurmak çok güçtür.	D	Y
24. _____, bizimle beraberken, ailece zevk alabileceğimiz birçok yer vardır.	D	Y
25. _____, aşırı korunuyor.	D	Y
26. _____, oyunlara ve sportif etkinliklere katılabilir.	D	Y
27. _____'in çok fazla boş zamanı var.	D	Y
28. _____'in normal bir yaşam süremeyeceği düşüncesi beni hayal kırıklığına uğrattırıyor.	D	Y
29. _____ boş zamanlarında ne yapacağını bilemez.	D	Y
30. _____, dikkatini uzun süre toplayamaz.	D	Y
31. Kendimi kolayca rahatlatabilirim.	D	Y
32. _____'in büyüdüğü zaman ne olacağını düşünmek beni endişelendiriyor.	D	Y
33. Yaşamdan zevk alamıyorum.	D	Y
34. _____'in en hoşnut olduğum yönlerinden biri, kendine olan güvenidir.	D	Y
35. Ailemizde öfke ve kırgınlık duyguları çok yaşanır.	D	Y
36. _____, tuvalete kendi başına gidebilir.	D	Y
37. _____, bir dakika önce söylediğini, bir dakika sonra hatırlayamaz.	D	Y
38. _____, otobüse binebilir.	D	Y

39. _____ ile iletişim kurmak kolaydır.	D	Y
40. _____'ın sürekli bakım gerektirmesi, benim gelişimimi sınırlandırıyor.	D	Y
41. _____, kendini bir birey olarak kabul eder.	D	Y
42. Ne zaman _____'ı düşünsem kendimi üzgün hissedirim.	D	Y
43. _____'a artık bakamayacağım zaman, ona ne olacağı konusunda sık sık endişelenirim.	D	Y
44. İnsanlar _____'ın ne söylediğini anlayamazlar.	D	Y
45. _____'a bakmak beni geriyor.	D	Y
46. Ailemizin bireyleri, diğer ailelerin yaptığı şeyleri yapabilir.	D	Y
47. _____, bizim için her zaman sorun olacak.	D	Y
48. _____, kendi duygularını başkalarına ifade edebilir.	D	Y
49. _____, bez kullanmak zorundadır.	D	Y
50. Kendimi çok ender olarak kederli hissedirim.	D	Y
51. Çoğu zaman endişeliyim.	D	Y
52. _____, yardımsız yürüebilir.	D	Y

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Eren AYDIN

Doğum Yeri ve Tarih : Tunceli/ 14.11.1989

Eğitim Durumu : Lisans

Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Lisans, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Zihin Engelliler Öğretmenliği Yandal

Yüksek Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Tezli Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

.

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Manavgat Oymapınar İlkokulu Okul Öncesi Öğretmeni

Manavgat Seki Köseoğlu Anaokulu Müdür V.

Manavgat Anaokulu Müdür V./Müdür Yardımcısı

İletişim

E-Posta Adresi: erenaydin282@gmail.com

Tarih: 25.10.2019

İNTİHAL RAPORU

İNTİHAL RAPORU

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL DESTEK
ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA
TUTUMLARINI YORDAMA GÜCÜ

ORJİNALLİK RAPORU

% 18	% 11	% 5	% 12
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Ankara University Öğrenci Ödevi	%3
2	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	%3
3	Submitted to Yeditepe University Öğrenci Ödevi	%1
4	sbed.mku.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
5	Submitted to Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrenci Ödevi	%1
6	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	%1
7	www.mitosweb.com İnternet Kaynağı	%1

Dr. Öğr. Üyesi Begümhan Üstel

[Signature]